

DE VLAAMSE VISSERS IN DE MIDDELEEUWEN

1. De periode vóór 1350

Vele Heistenaren en andere bewoners van onze kust zullen zich afvragen, welke soorten vis hun voorgangers in de Middeleeuwen vingen, welke boten en gerief ze daarbij gebruikten, in welke omstandigheden ze in zee staken. In dit opzicht kunnen we bij niemand beter te rade gaan dan bij R. Degryse, die reeds talrijke interessante gegevens over de middeleeuwse Vlaamse visserij verzameld, en in een aantal bijdragen gepubliceerd heeft. Heel zeker moeten we hem als een bijzonder kenner van het bedoelde onderwerp beschouwen.

Schrijver vermeldt vooreerst dat graaf Filips van de Elzas van 1163 tot 1183 aan zes Vlaamse vissershavens stadsrechten toegekend heeft, nl. Grevelinge, Mardijk, Duinkerke, Nieuwpoort, Damme en Biervliet. Dit feit bewijst dat de Vlaamse zeevisserij in de tweede helft van de 12de eeuw begon vlucht te nemen¹. Volgens de Keure van Nieuwpoort uit 1163 werden de volgende vissoorten aan wal gebracht: haring, makreel, schelvis, pladijs, zalm, paling, kabeljauw en vetvis².

Als eerste scheepstype ontmoet R. Degryse de 'buse' in de genoemde Keure van Nieuwpoort, nl. in het citaat „de buza adducente recens allec”, d.i. van een buze die verse haring aanvoert³. De bemanning van de buze bestond, naast een stuurman, uit een aantal roeiers die tot 20 kon oplopen. Die mannen waren tevens vennoten van de reder van de boot. De hoeveelheid gevangen haring werd berekend per

last. Die term verschijnt in de grafelijke rekening van 1187: „allecia ex Mardyck, 13 last”⁴.

De visschuiten waren aanvankelijk klein en open; ze dienden hoofdzakelijk voor de kustvisserij. Die boten heetten in de eerste helft van de 13de eeuw 'slabberts'⁵. Reeds vóór het midden van de genoemde eeuw werden grotere schuiten in de vaart gebracht om verder in zee te kunnen steken. Zulke schepen gebruikten netten, die door kurken vlotters drijvend gehouden werden, nl. de vleet. Van elk lid van de bemanning werd verwacht dat hij tenminste twee netten meebracht⁶.

De ruimere boten konden verdere en langere reizen ondernemen. In de periode mei-juli voeren de Vlaamse vissers noordover, d.w.z. tot vóór de kust van Oost-Engeland (Suffolk, Norfolk, Yorkshire) om vroege haring te vangen. In augustus en september bedreven ze de 'teelt' of de vangst van de volle haring in het zuidelijk deel van de Noordzee. In november vingen ze de late haring vóór de Vlaamse kust en in het Kanaal⁷.

De vissers van Nieuwpoort en Lombardside gebruikten, volgens een oorkonde van 1269, buiten het haringseizoen, kleinere boten, 'heckres' genoemd. Dit waren waarschijnlijk hoekers voor de hoekwantvisserij op kabeljauw en andere vis. Tijdens de verre reizen werden de kabeljauw en de vroege haring aan boord gesteuurd, d.i. met zout besprenkeld, en vervolgens in korven geborgen; vandaar o.a. de term 'corfharinc'⁸. Deze haring kon ook gerookt worden. Vers aan land gebrachte haring

werd gespouwen, d.i. overlans opensnijden, de ingewanden uithalen en onthoofden, daarna zouten⁹.

Zoals gezegd voeren de Vlaamse vissers dikwijls langs de Engelse oostkust. Kort na 1270 ontstonden moeilijkheden tussen Engeland en Vlaanderen. Verscheidene Vlaamse vissers werden op zee door de Engelsen aangevallen, ofwel in Engelse havens van hun vangst of hun gerief beroofd. Ook bij latere gelegenheden leden de Vlaamse vissers schade vanwege de Engelsen. Uit de aanvragen om vergoeding blijkt dat de Vlaamse vissersvaartuigen voorraden, zout, kookgerei, kleren, beddegoed, sloopstuijg, een bootje en tot 75 drijfnetten aan boord hadden¹⁰.

De vijandigheid die op het einde van de 13de eeuw bestond tussen Frankrijk en Engeland, trof ook de Vlamingen, zodra de Franse Koning in 1297 het graafschap Vlaanderen bezet had. De Engelse oorlogsschepen vielen Vlaamse zeevarenden aan. R. Degryse publiceert de verliezen, die de Blankenbergse vissers geleden hebben. We vernemen de naam van 35 gedode stuurlieden. Bij elke stuurman wordt een aantal gesneuvelde matrozen opgegeven, dat loopt van 5 tot 15. In het totaal werden 45 Blankenbergse schuiten aangevallen, en 365 bemanningsleden gedood.

Enige tijd later, in oktober 1297, hielden de Engelsen een raid vóór de Zwinmonding, 'apud suin'. Ze vielen een groot aantal schepen aan, ze roofden hun ladingen, en brandschatten hun bemanning. Er is een lijst bewaard, die de schade van 21 Blankenbergse boten opsomt. Veertien schuiten verloren samen 143 last haring; andere geraakten hun voorraden, ankers en andere goederen kwijt. Bijna alle bemanningen moesten hun boot met een som geld vrijkopen¹¹.

Er zijn blijkbaar geen lijsten van benadeelde

vissers uit andere Vlaamse plaatsen bewaard, zodat we niet weten of b.v. de Heistenaren in 1297 op zee schade geleden hebben. Een paar jaar later traden de Engelsen weer vijandig op tegen de Vlaamse zeevarenden. In 1301 rustte Brugge enkele oorlogsschepen uit „omme t zwin te bevreidene”. Na de bevrijdingsoorlog van 1302 moesten de Vlaamse kustgemeenten uitkijken naar mogelijke landingspogingen van de Franse vloot. Op Kadzand en Wulpen hielden soldeniers de wacht in 1303. Een Heistse schipper met zijn mannen bewaakte de vaarweg naar Damme : Brugge betaalde immers „Ianne den Brunen van Heys, van dat hi lach ten Damme int sant, met 25 cnapen, int beghinsel bi mins heren Willems tiden van Boenheim”. Willem van Bonem was enige tijd kapitein van het Zwin¹².

Nadat de Vlaamse vloot in augustus 1304 vóór Zierikzee grotendeels vernield was, zocht Brugge vaartuigen om de overlevenden terug te halen. Einde april 1305 reden boden, o.a. „te Heys omme die scipliede”. Ze vonden echter niemand bereid om de tocht te ondernemen. De stad zond opnieuw boden „varende al die zeezide omme, omme die sciplieden die souden hebben onse liede ghehaelt voor Zierixzee, ende niet ne haelden”¹³.

De tolrekeningen van o.a. de haven Scarborough (Yorkshire), uit de periode 1305-1309, bewijzen dat de Vlaamse vissers dikwijls de Engelse oostkust aandeden waar ze, mits het betalen van tolrechten, hun verse haring verkochten. In de bedoelde documenten worden alle Vlaamse kustplaatsen genoemd; we vermelden slechts Mude, Heist, Blankenberge, Tarendijke¹⁴, 'Wayn' (waarschijnlijk Wenduine), Oostende en Nieuwpoort¹⁵. Sommige Vlaamse vissers bedreven ook de makreelvangst. Hoewel we eerst ca. 1310 een 'make-reelboet' uit Oostende ontmoeten¹⁶, worden de

'macarelli' reeds in de Keure van Nieuwpoort uit 1163 vermeld.

Uit de verschillende bronnen die uit de 13de en 14de eeuw overgebleven zijn, blijkt maar al te zeker dat de vissers van de kusten rond de Noordzee in de eerste plaats haring aan wal brachten. Deze vis werd in grote hoeveelheden met drijfnetten gevangen, en kon gemakkelijk ingezouten, en langere tijd bewaard worden. De haring vormde een uitstekend voedsel in de vastentijd. In Skandinavië kende men al vroeg de kunst om haring te verduurzamen. Het centrum van deze industrie bevond zich in Schonen¹⁷.

Daar lagen de visgronden zo dicht bij de kust dat men de haring vlug aan land kon brengen en verwerken. Vooreerst werden de ingewanden verwijderd door middel van een snede door de kieuwen, daarna de haringen laag per laag in tonnen gelegd, d.i. 'gepakt', en met zout bestrooid. Zulke in vaten geslagen vis werd kaakharing geheten, pekelharing¹⁸. De Vlaamse vissers woonden echter te ver van hun visgronden. Ze moesten ofwel hun vis vers in Engeland leveren, ofwel aan boord steuren.

Reeds op het einde van de 13de eeuw brachten de Oosterlingen, de kooplieden van de Hanza, de Deense kaakharing naar Vlaanderen. Graaf Lodewijk van Nevers reglementeerde de invoer van dit produkt door in 1323 Damme tot de stapelplaats van de ingevoerde haring te verheffen. Het is slechts in de tweede helft van de 14de eeuw dat de Vlamingen begonnen een eigen kaakharingnijverheid te ontwikkelen¹⁹.

2. De Vlaamse korvers in de tweede helft van de 14de eeuw

In 1337 brak de Honderdjarige Oorlog tussen Engeland en Frankrijk uit. Lodewijk van Male,

die in 1346 graaf van Vlaanderen werd, volgde een neutrale koers in de strijd tussen de koningen van de genoemde twee landen. In die periode onderhielden de Vlaamse kooplieden handelsbetrekkingen, niet alleen met vele havens rond de Noordzee, maar ook met de Franse westkust, vooral met La Rochelle en Bordeaux, waar ze wijn haalden. De Vlamingen vertrokken telkens in het najaar uit het Zwin, en voeren gewoonlijk in groep. In het voorjaar keerde de Vlaamse westvloot terug²⁰.

Ondanks het feit dat de Vlamingen zich neutraal hielden, viel het wel eens voor dat een van hun koopvaarders of vissers in het Kanaal slachtoffer van kapers uit Caen of Dieppe werden. Er waren reeds verscheidene botsingen tussen Fransen en Vlamingen gebeurd, en in sommige gevallen hadden ook de Vlamingen zeeroverij bedreven. Om aan die toestand een einde te maken herstelden Karel V van Frankrijk en Lodewijk van Male op 15 januari 1370 de vrede op zee²¹.

Anderzijds sloten de Fransen en Engelsen een bestand in 1372. Dit werd meermaals verlengd, maar verstreek definitief op 24 juni 1377. In afwachting dat de zeeoorlog en de piraterij zouden herbeginnen, nam graaf Lodewijk al maatregelen om de Vlaamse westvaart te beveiligen. Hij beval de schippers in vlootverband en onder de leiding van een admiraal naar het westen en terug te zeilen. Matthys Claissonne staat bekend als de eerste admiraal van Vlaanderen.

Deze leidde zonder noemenswaardige moeilijkheden in het najaar van 1377 de Vlaamse westvloot naar La Rochelle. Maar bij de terugkeer in het voorjaar van 1378 passeerden de Vlaamse koopvaarders onvermijdelijk het Kanaal, waar de zeeoorlog herbegonnen was. Er deden zich incidenten tussen Engelse en Vlaamse schepen voor. De Engelsen praaiden

een aantal Vlaamse handelsvaartuigen en visboten. Ook de Vlamingen kaapten enkele schepen. Aan beide zijden sneuvelden manschappen²².

R. Degryse publiceert de lijst van de aanvragen om vergoeding van de schade, die in 1378 zowel door Engelse als door Vlaamse schippers geleden was. De meeste schepen vervoerden wijn, andere hadden geaakte of gerookte haring geladen. Ongeveer 30 Vlaamse schepen waren geaakt, of beroofd; ze behoorden meestal aan burgers van Sluis, Brugge en Damme. Het grootste aantal van de betrokken schepen wordt in de lijst genoemd 'nef', een algemene term voor vaartuig. We vinden zeven schepen die 'cogge' heten; verder een barge, een hulk, een kraaier²³ en een korver.

Dit laatste was een Oostends vaartuig, „une nef appelle corvere”, dat met een lading zout voer van Sluis naar Schonen. Het werd aangevallen door Engelsen, die de gehele bemanning uitmoordden, nl. de stuurman, 18 matrozen en 2 jongens. De tekst geeft geen enkel detail over de bouw of de tonnemaat van het genoemde scheepstype. Totnogtoe brengt het jaar 1378 de oudst bekende vermelding van de term korver²⁴.

Nadat de Vlaamse westvloot in het voorjaar van 1378 te Sluis teruggekeerd was, nam Lodewijk van Male maatregelen om de scheepvaart vóór de Vlaamse kust te beschermen. Op 24 mei besloot hij „te zendene ende te legghe- ne ter zee zeker quantiteit van lieden ute onsen lande om onsen stroom te bevryene, zo dat alle goede cooplieden vry moghen varen ende keren met haren coopmanscepen onse land versoukende... ende een deel van desen lieden derof ghenomen zyn uten smalen steden van den Bruxschen Vryen, de welke wy ute onsen herlicheit ghenomen hebben t ons waert ende ghe- daen wezen bi onsen amiral, die wy dertoe ghe-

stelt ende gheordeneert hebben”. De Graaf verbood verder „dat gheene scepen zeilen zouden buten Zwene”, voordat hij daartoe de toelating gaf. Toen begonnen immers onderhandelingen tussen Engeland en Vlaanderen²⁵.

In 1379 traden de Normandische kapers niet alleen tegen de Engelse vijand, maar ook tegen de Vlaamse zeevarenden op. De Graaf zond de baljuw van Nieuwpoort „te Heys ende Blanckenberge, t Oostende, ter Nieuwerpoort, te Duunkerke met ere commissie, dat hem de goede lieden ghereet soude maken jeghen de Noormans te vaerne, up dat mer eneghe wiste up myns heeren stroom”²⁶.

R. Degryse citeert een drietal teksten, die zulke interessante details over de bouw en de namen van Vlaamse middeleeuwse vissersboten bevatten, dat we niet mogen nalaten die ter kennis van onze lezers te brengen: 1. uit de rekening van de baljuw van Nieuwpoort okt. 1383 - maart 1384, „ontfanghen van myns heren haringhe, die men heet s graven haringh, daer of dat elc scip dat balken heift ende harinc of visch brinct, die te quinte varen, ghelt 9 s. 4 d.; ende die te quinte ende te hoeke varen ende sonder balken syn, ende harinc of visch bringhen, ghelden elc scip 4 s. 9 d.”; 2. de ligging van de bedoelde balken, die tegelijk banken vormden, blijkt uit een tekst van dezelfde periode, „quelconque nef alant en pescherie as harens, aians banches parmi les 2 coustез de la nef passans”; 3. de term 'quint' komt ook voor in „de quinters deser stede... de quintboots van deser stede”, uit de Oostendse stadsrekening van 1522²⁷.

De oorlog tussen Frankrijk en Engeland duurde voort. Vlaamse vissers geraakten af en toe in een incident betrokken, of bedreven zelf wel eens piraterij. Omstreeks 25 juli 1386 roofden „die van Hughevliete ende van Osthende” koopwaren uit een paar schepen van

Maes Tiele uit Danzig. Toen de benadeelde handelaar een klacht indiende, antwoordden „eeneghe van den coorvers van Oostende ende zegghen, dat ze quemen zeghelende uter Noortzee met corfharinghe, die zy hadden gheladen om in Vlandren te voerne, ende dat daer quamen Maes Tiele zeilende an twe corvers van Oesthende”²⁸.

Omstreeks 1390 begonnen de Vlaamse vissers een steeds grotere hoeveelheid van hun haringvangst te kaken. Daardoor ontstond, vooral in de steden, een groot gebrek aan verse haring, bij zoverre dat de Bruggelingen bij Filips de Stoute aandrongen, dat de Sluise vissers een derde van hun verse haring te Brugge moesten verkopen. De Hertog stond die gunst toe in 1394, hoewel die tegen de voorrechten van de Sluizenaren indruiste²⁹.

Het is echter zo dat het Brugse stadsbestuur reeds tientallen jaren vroeger maatregelen nam om de aanvoer van verse haring veilig te stellen. In het najaar van 1354 werden twee „scaerwettters (= gewapende wachters) ghesent ten Damme an Pieter Maraël, om de speye te helpene verwarene in de harync tyt” (SBR 1353-54, f° 116vo). Ziehier de maatregelen in 1360: 4 oktober, „Willem van der Calfhaghe, Bernaerd Rutseel ende Pieter de Temmerman ghesent ter Sluus, omme den harinc te doen commene ter stede waerd van Brugghe, hemlieden ute wesende 43 daghen, den persoon 20 s. daechs”; 10 pd. 16 sch. par. „hemlieden ghegheven bi beveilne van buerchmeesters, van enen bote die sie huerden, omme bi daghe ende bi nachte der mede te varene an de harinc scepen, omme tardendeel van den haringhe te doen bringhene ter stede waerd van Brugghe”; 6 pd. par. „ghegheven Jhan Melgewerde, deken van den visschers, bi den beveilne van buerchmeesters, van dat hie ten haringhe sach in de haring tyd ten profite van den commune, ende

verlette syns sellefs profyt te doene”³⁰.

Algauw dook bedrog op in de kaakharinghandel. Sommige kooplieden mengden de minderwaardige Vlaamse kaakharing met het eerste klas produkt dat uit Schonen te Damme aangevoerd werd. Het misbruik verergerde zozeer dat Brugge op 27 juli 1396, d.w.z. toen het haringseizoen al bezig was, een afgevaardigde naar de raadslieden van de Hertog te Rijsel zond, „omme hemlieden te kennene te ghevene de frauden, die de visschers daden int vanghen van den haringhe ende daer up remedie te soukene”³¹.

Onder de druk van de Bruggelingen nam de Hertog een maatregel om verdere vervalsing van de Schonense kaakharing tegen te gaan, en om de bevoorrading in verse haring te verzekeren: hij verordende dat de Vlaamse haring alleen vers mocht verhandeld worden. De tekst en de datum van dit besluit is niet bekend aan R. Degryse. Schrijver publiceert wel de ordonantie van 5 augustus 1399, die aan Biervliet en Hugevliet toch toeliet haring te kaken. Dit dokument zinspeelt op de voorgaande ordonantie.

Toen luidden de verbodsbepalingen als volgt: „que aucuns pescheurs appelez verschers ne fassent aucun herenc caqué tel que faisoient lesdiz verschers ou corvers, ne que aucun amenast ou vendist, en incellui nostre pays, herens ordonnez a guise de viveloy”³², que font les pescheurs nommes verschers ou gawelars”³³, et pareillement que aucun n’y pendist, sechast ou ferast herens appelez corf harinc, ne les vendist ou achatast, ne aussi y vendist ou amenast tytharinc seqq ou caque”³⁴.

Dit citaat vereist enige kommentaar. De Vlaamse vissers die verse haring in korven aan wal brachten, heetten in de bedoelde periode duidelijk 'verschers' of korvers. Ze mochten, blijkens de tekst, geen verse haring kaken, en

de volgende produkten niet maken of verkopen: vivelo, gedroogde korfharing, en droge of gekaakte tijdharing.

R. Degryse vermoedt dat de bovenstaande verbodsbepalingen uitgevaardigd werden tengevolge van het optreden van Brugge in juli 1396. We achten het zeer waarschijnlijk dat de bedoelde ordonnantie uit het bewuste jaar dateert, omdat anderzijds het stadsbestuur van Nieuwpoort, van 8 juli tot 3 november 1396, verscheidene boden stuurde naar Brugge, Sluis, Duinkerke en Rijsel, telkens „omme cause van den Vlaemschen caecharinc ende den ghetauweden coorfharinc”³⁵.

Het verbod om haring te kaken bleef gelden, maar betekende een zware slag voor de inwoners van Biervliet en Hugevliet, die een belangrijke kaakharingnijverheid opgebouwd hadden. Sedert de dag waarop de bewuste ordonnantie in voege trad, was de visindustrie van de genoemde twee kuststadjes erg vervallen. De vissers van Biervliet en Hugevliet hadden de gewoonte om de haring, die ze van 24 augustus tot 21 september vingen, in tonnen te zouten en als kaakharing te verkopen. De bedoelde vier weken betekenden, zoals we in paragraaf 1 zagen, het hoogseizoen van het gehele haringseizoen. Welnu de haring van de bedoelde periode, zo zegden de betrokken vissers, deugt niet.

De Hertog kwam tegemoet aan de klachten van Biervliet en Hugevliet, en gaf aan de inwoners de toelating om gedurende het hoogseizoen van 1399 verse haring te kaken. De vissers van de twee stadjes mochten hun kaakharing in geen andere Vlaamse haven dan Biervliet aanvoeren, en moesten die in gemerkte tonnen verkopen. Ze betaalden aan de Hertogin 1 nobel per last kaakharing. Maar hun handel in verse, ongezouten haring bleef vrij van beperkingen³⁶.

Op het einde van de 14de eeuw beoefenden de Vlamingen reeds druk de strandvisserij. In deze vangmethode bestonden misbruiken. De herhaalde klachten van de zeevissers verplichtten Filips de Stoute om op 27 september 1393 beperkende maatregelen te publiceren. In zijn oorkonde verklaarde de Hertog vooreerst dat vele vissers, die langs de kust tussen Sluis en Grevelinge woonden, reeds lange tijd de gewoonte hadden om op de zeeoever te vissen met netten genoemd 'tresmaillers'³⁷, en met netten genoemd 'ebbezetters'; dat deze netten zeer nauwe mazen hadden, en dat men daarmee zulke hoeveelheden kleine visjes vernietigde, dat de kustvisserij in de laatste tijd erg verminderd was.

De tekst verklaart niet hoe de genoemde twee soorten netten gemaakt werden. Ook vernemen we niet het verschil tussen de twee. We twifelen er echter niet aan dat ebbezetters netten waren, die bij eb langs de vloedlijn opgesteld werden. Deze manier van strandvissen ontmoeten we in 1425 te Wenduine, en in 1432 op Kadzand (par. 3). Het bewuste visgerief wordt in de Wenduinse visserskeure van 1484, art. 8, 'zetteghewant' geheten (par. 11).

De ordonnantie eindigt met twee bepalingen: 1. het vissen met 'tresmaillers' is voortaan verboden; de overtreder betaalt een boete van 60 pd. par., en zijn netten worden in beslag genomen; hij die dergelijke netten maakt of laat maken, betaalt 10 pd. par.; 2. de mazen van de ebbezetters moeten dezelfde breedte hebben als die van de netten, waarmee men gewoonlijk haring vangt; de straffen zijn dezelfde als hierboven³⁸.

Algauw bleek dat de verordening van 27 september 1393 niet nageleefd werd. Op de Vlaamse stranden viste men verder met te nauwe mazen: „plusieurs, tant genz d'Esglise comme autres, se sont depuis efforciez et ef-

forcent de jour en jour de pescher de scymes³⁹ et d'autres reys de plus estroites mailles que lesdictes reys a prendre herens, et par ce et qu'elles sont si fort pleinnees⁴⁰, ilz tirent a terre tout le nourrecon de poisson qui se perist⁴¹.

Filips de Stoute zond „Jehan de Cadzand, nostre conseiller et admiral de Flandres”, en de baljuws van Veurne en Nieuwpoort, naar de kust. Dezen moesten daar nagaan in hoe-verre de verordeningen aangaande de maas-wijdte toegepast werden. Uit het feit dat de Hertog de baljuws van Veurne en Nieuwpoort afvaardigde, mag men misschien afleiden dat de strandvisserij toen vooral op de westelijke stranden van Vlaanderen beoefend werd⁴¹.

3. De Vlaamse kaakharingnijverheid

Ondertussen woedde nog steeds de oorlog tussen Engeland en Frankrijk. De Engelsen opereerden vanaf hun kust of vanuit hun vloot-bazis Kales. Toen de Zeelanders in 1396 voor Engeland partij kozen, verergerde de onveiligheid in het Zuidelijk deel van de Noordzee. De Vlaamse vissers die bij het uitoefenen van hun beroep meer en meer in het nauw geraakten, leerden zichzelf verdedigen. Ze bewapenden hun boten en beantwoordden roof met roof. Ook Friese zeerovers mengden zich in de piraterij.

De Heistenaren weerden zich duchtig tegen allerlei rovers. In een klein zeegevecht waren enkele Heistse vissers gesneuveld, 13 andere gevangen genomen, en hun schepen naar Engeland opgebracht. Pensionaris Joris Guydonche van het Brugse Vrije reisde op 14 juli 1402 naar Kales om vergoeding te vragen voor „tgrief ende scaden, die d'Inghelsche ghedaen hadden den corvers van Heys, arme vrylaten die in Ingheland in groote aermoede ghevaen

laeghen”. Op 24 juli trok J. Guydonche opnieuw naar Kales „omme die uter ghevanghenisse ghetelivreert thebbene, daertoe ghebetert haere smerte ende quetsueren, ende versoent de dode”.

De afgevaardigde van het Vrije voerde aan dat Vlaanderen geen vijand van Engeland was. Maar de Engelse zeeautoriteiten hadden heel wat in te brengen tegen de vissers van Heis. Ze gingen eerst de zaak bespreken „metten ammiraal van der zee binnen Caleys ende den zinen”. Na deze bespreking deelden de Engelsen mede dat, „al wast dat de vorseide corvers van Heys selve vele misdaen hadden”, zijzelf toch wensten vrienden van Vlaanderen te blijven. Daarom schreven ze naar de Raad van Engeland om vrijlating van de Heistenaren te bekomen⁴².

Het gebeurde meer en meer dat Vlaamse vissers handelsschepen van bevriende naties beroofden. In februari 1403 verzocht Brugge de Sluizenaren geen gewapende korvers meer te laten uitvaren. In november reden Brugse schepenen naar Nieuwpoort, Oostende, Blankenberge en Heist om de vrijlating van geroofde personen en goederen te bekomen „mids dat zy gheene vianden waren”⁴³.

Op 4 november protesteerden Brugse afgevaardigden te Biervliet en Hugevliet tegen de handelwijze van verscheidene vissers: „up tistic vanden goede ghenomen bi den corvers van Vlaendre zekeren coopliden van Almaingen, van Holland, van Zeeland, ende ooc poorters van Brucghe, up den stroom van Vlaendre”⁴⁴. In het genoemde jaar bezaten de twee vissersstadjes samen „10 ou 12 voissiaux appelez en flamenc korfscepe, et 20 ou 24 nefes, qui aloient et avoient acoustume d'aler de ladite ville de Biervliet et de la ville de Hughenvliet aux harens frez”⁴⁵.

Niets kon beletten dat ook andere Vlaamse

kuststeden trachtten het voorrecht van de kaakharing te verwerven. Nieuwpoort zond op 27 juni en 25 juli 1402 een verzoekschrift naar de Hertog „omme dat onse poorters souden moghen caecharync maken ghelyc dat die van Biervliet doen”. Waarschijnlijk heeft Nieuwpoort nog in 1402 de verlangde toelating gekregen. De Nieuwpoortse vissers moesten echter hun kaakharing te Biervliet lossen en daar het nobelgeld betalen⁴⁶.

Op zee werden de incidenten tussen Vlaamse vissers en vreemde handelaars steeds talrijker. Op 13 januari 1404 reden schepenen van Brugge „te Heys upt stic vanden goede ghenomen by dien van Heys ende Blanckeberghe den Oosterlinghen wesende in de Hanze, omme dat weder te doen ghevene”⁴⁷. De afgevaardigden vonden geen gehoor. Daarop zond het Vrije op 7 februari Jan de Baenst „te Heys omme resitutie te doen doene van de lakenen, die de visschers van Heys ghenomen hadden ter zee eenen Oosterlinck ende coopliden van Middelburch”⁴⁸.

Op 11 februari reisden schepenen van het Vrije naar Hugevliet om daar van de stuurlieden te vernemen, hoe ze moesten optreden in een betwisting, die te Heis tussen enkele vissers ontstaan was. Een Heistse korver was in de handen van de Engelsen geraakt. Zijn dorpsgenoot, „Ioris van Couckelare metsgaders zyne vennoten”, kon de gevangene loskopen door hem 14 pd. gr. te lenen. Daarbij liep de boot van J. van Koekelare averij op. Vervolgens ontstond er ruzie tussen de geredde visser en „de voochden vanden kinderen, die t soutghelt (= losgeld) leenden, metsgaders den *reedre* vanden schepe heesschen, ende stierman ende de *vennoots* reparacie vanden schepe ende vanden zoutghelde”⁴⁹.

De baljuw van Brugge reisde in mei 1404 langs de kust om de toestand in oenschouw

te nemen. Een paar dagen later kwamen te Brugge een bode, „die brieve brochte vanden bailliu van Brucghe, wesende te Heys, met maren dat aldaer voor tland vele scepen waren”⁵⁰. De bedoelde vloot bestond uit Engelse roverschepen, die een aanval op het Oost-Vrije planden. Ondertussen beroofden Blankenbergse korvers een schip uit Nijmegen. Brugse schepenen vroegen op 29 juni „omme de deliveranche van een ghedeel zaerken ghenomen up de zee bi dien van Blanckeberghe, de welke toebehoorden eenen coopman van Niemaghe”⁵¹.

Het Vrije besloot de korvers in te zetten om de zeerovers vóór de kust te bestrijden. Het schepenkollege zond op 17 augustus afgevaardigden naar de wethouders van Oostende, „omme dat zy bevelen zouden den coorvers van Oosthende, dat zy trecken zouden ter Sluys waert ieghen de vianden liggende ter zee”⁵².

Wegens al die piraterij voelden de handelaars van de Hanza zich niet meer veilig. Op 26 augustus bespraken vooraanstaanden te Brugge het „versouck, dat de Oosterlinghen daer te vooren ghedaen hadden, als dat men hemlieden leenen wilde 12 of 16 coorvers, die met hemlieden, omme haerlieder goet ter zee te bescuddene van den vianden, varen zouden tot in de Helbe”⁵³. In april 1405 bespraken de schepenen van het Vrije „zeker clachten van den Oosterlinghen van eenen Pruusschen scepe, dat groote scade ghenomen hadde biden coorvers van der Nieupoord”⁵⁴.

De manschappen van de Engelse vloot, die in mei 1405 tevergeefs trachtte Sluis te veroveren, stichtten brand en vernieling te Mude, Kadzand, Knokke, Westkapelle en Heis⁵⁵. Daarna openden Engeland en Vlaanderen onderhandelingen om de vrede op zee te herstellen. Maar de Zeeuwse en Normandische piraten sloegen geen acht op vredesbesprekingen, en zetten hun bedrijf verder. Zo besprak het

Vrije op 27 november 1407 de kwestie „van scaden, die die van Ziericzee visschers van Heys ghedreghen hadden”⁵⁶.

Zoals gezegd moesten de Nieuwpoortse vissers hun kaakharing te Biervliet lossen. Ze beschikten over een privilege uit 1168 dat hen overal in Vlaanderen tolvrijdom verschafte. Vanaf 1406 begonnen ze te protesteren tegen het feit dat ze te Biervliet tolgeld moesten betalen. Ondertussen kreeg ook Blankenberge, waarschijnlijk in 1407, het recht om haring te kaken. In dit jaar bekostigde het stadsbestuur „t makene ende bringhene van 4 harinc tonnen voor t werc der nieuwe maniere van soutene of kaeckene den harinc”⁵⁷.

Nieuwpoort gaf zijn pogingen niet op. Afgevaardigden van de stad reden op 15 juli 1408 naar de Kanselier van Vlaanderen te Gent „omme consent te hebbene dat de visschers van Vlaendre den harync, die zy up de zee caecten, bringhen mochte in de Nieupoort sonder mesdoen”, en op 4 september 1409 naar Brugge „omme consent van kaecharinghe hier in de havene elken te moghene bringhen ghelyc men doet te Biervliet”. De Nieuwpoortenaren drongen aan bij de Hertog, totdat in oktober 1413 een van hun boden terugkwam uit Rijsel, waar Jan zonder Vrees had „gheconsenteerd een brief van den caecharinghe”⁵⁸.

Ondertussen stonden schepenen van Brugge op 15 december 1410 voor een eigenaardig geval te Heis. Ze vroegen daar de vrijlating van kooplieden, „die an commen waren ute eenen scepe van Poortegaale, gheladen met fruite, t welke voor Heys commende ten Zwene waert verdaerf, ende coopliede te Heys om ghesproken waren bi den visschers, diese behouden hadden omme betaelt te wesene van haren arbeitsloone”⁵⁹.

Verder ontmoeten we de term 'corvere' nog tweemaal. Een Brugse schepen reed op 8 mei

1413 naar Nieuwpoort om vrijlating te vragen „van eenen scepe, gheladen met terre ende anderen coopmanscepen, commen wesende ute Pruissen, toebehorende coopliede vander Duudscher Hanze, twelke bi tween corvers vander Nieupoort ghenomen was, ende anghevoert ter Nieupoort”⁶⁰. Een schepen van het Vrije kwam op 22 mei 1418 te Sluis tussenbeide omdat „eeneghe vrylaten clachtich commen waren in de camer, van dat zy bedraghen hadden ghezyn, zekeren corveren belet te hebbene in t Zwin te commene”⁶¹. Waarschijnlijk ging het om een ruzie tussen de korvers van Sluis en die van andere vissersplaatsen.

Omstreeks 1415 begonnen de Vlamingen weerom hun eigen kaakharing, die nog steeds een mindere kwaliteit bezat, te mengen met het Schonense produkt. Omstreeks 1 april 1420 verboden de Vier Leden Vlaamse haring te kaken. Dadelijk protesteerden alle Vlaamse kustgemeenten. Dit feit verplichtte de Vier Leden om de afgevaardigden van de voornaamste vissersplaatsen omstreeks 1 september te Gent samen te roepen. Daar werd de kaakharingnijverheid weer vrijgegeven⁶².

De Hertog verminderde de belasting op de Vlaamse kaakharing in 1423 tot 30 gr. per last; d.i. het „s heren geld”. In september van dit jaar probeerden Oostende en Duinkerke de toelating te krijgen „of beede de voorseide steden niet en zoude moghen caken harync up tlant”. Deze gunst kregen ze waarschijnlijk korte tijd later⁶³. Het is in elk geval zeker dat ze het volgende jaar in groten getale uitvoeren om haring te kaken. De Vier Leden hielden immers op 18 juli 1424 een bespreking over „den tydt dat men den harinc kaken zoude, ghemerct dat vele ydele tunnen waren ghevoert ter zeewaert, omme harinc daer in te kakene”⁶⁴.

Op 4 augustus 1425 bespraken de schepenen van het Vrije „t ghescil dat beghonste risen

tusschen den visschers van Clemskerke ende van Vlissegheem of een zide, ende den visschers van Wendunen of ander", aangaande het terrein waar de Wenduinse vissers hun netten opstelden om aan strandvisserij te doen. Men zond op 20 augustus schepenen ter plaatse om een vergelijk te treffen. De ruzie was ontstaan „omme haer ghewant dat zy (= Wenduine) in de zee ploghen te voerne, t welke die van Clemskerke ende van Vlissegheem den visschers van Wendunen niet ghedoghen en wilden, te stelne voor t voorland van Clemskerke ende Vlissegheem”⁶⁵.

Verder blijkt dat de vissers, die uit Nieuwpoort en Lombardside wegvoeren, een tol moesten betalen op de voorraden die ze mee in zee namen. Schepenen van het Vrije reisden op 21 februari 1429 naar de genoemde twee kustplaatsen „omme te wetene of de visschers, die te haringhe varen, sculdic zyn toolne van der provanche, die zy weder bringhen uter zee, ghemerct dat zy vertolen in t wech trecken”. De afgevaardigden verklaarden dat het optreden van de tollenaars gebeurde „in beieghenthede van den ouden costumen”. Toch moest het Vrije op 3 april nogmaals tussenkomen, omdat de tollenaar van Nieuwpoort een grote boete eiste van vissers uit 'Wilravesyde'⁶⁶.

Uit de paragraaf 2, en uit deze paragraaf, blijkt dat de bewoners van de Vlaamse kusten zich reeds vroeg inspanden om op het strand zelf vis te vangen. Een volgend voorbeeld dateert uit 1432. Inwoners van Kadzand hadden op het strand van West-Wulpen, de latere Paardemarkt, staken gepland om daartussen netten te spannen. De stad Brugge zag daarin een gevaar voor de inkomende handelsschepen, en deed de 'visschers boomen' of 'steyl-boomen' verwijderen⁶⁷.

4. De eerste Vlaamse 'vreidscepen'

In 1434 teisterden kapers uit St.-Malo en St.-Michel de Vlaamse zeevarenden. Het Vrije riep de vissers van zijn grondgebied tot tegenweer op. Schepenen reden op 29 maart „te Coxide, t Slepeldamme⁶⁸, te Heys, te Wendunen ende te Wilravesyde an de visschers, omme hemlieden te kenne te ghevene van der wet weghe, dat zy zonder begryp haer beste doen mochten up de roovers, die voor t land van Vlaendren roofden de coopliden ende visschers ter zee varende ende keerende”⁶⁹.

Daarna ontstonden er weer conflicten tussen de tolpachters van Nieuwpoort en de bewoners van het West-Vrije. Schepenen reden op 5 maart naar Nieuwpoort om reden van klachten, „die de stiermans van Wilravenside, ende ooc de vrilaten wonende omtrent de stede van der Nieupoort, te vele stonden ghedaen hebben up de pachters vander toolne ter Nieupoort angaende de tolne, die zy heesschende zyn den vorseiden vrilaten, in vele manieren contrarie den ouden costumen”⁷⁰.

Filips de Goede was vanaf 1420 bondgenoot van Engeland geweest. In 1435 sloot hij vrede met Karel VII van Frankrijk. Daardoor haalde hij zich de vijandschap van de Engelsen op de hals⁷¹. In zijn oorkonde van 12 juni 1436 deelde de Hertog mede dat hij het Vlaamse leger wilde mobilizeren om Kales te heroveren: „mectre le siege devant nostre ville de Calais, estant de nostre domaine ancien, et qui des long temps a este occuppee par lesdis Anglois noz ennemis”⁷².

Tegelijk gaf Filips de Goede opdracht om een oorlogsvloot uit te rusten. Jan van Heurne werd benoemd tot „admirael van der zee”. Deze riep dadelijk alle Vlaamse bootslieden op. Daarom vroegen schepenen van het Vrije hem op 3 juli te Sluis, „dat hi hem verdraghen wilde

van te ombiedene alle de sciplieden wonachtich up den zeeant int Vrye⁷³. Ondertussen werden te Sluis toch een paar oorlogsschepen uitgerust. Maar de veldtocht van Filips de Goede tegen Kales mislukte, en de Vlaamse oorlogsvloot viel uiteen wegens de onbekwaamheid van Jan van Heurne.

Toen de Engelsen daarop dreigden de omgeving van de Zwinmonding te teisteren, bleef J. van Heurne opnieuw in gebreke. De woede van de kustbewoners keerde zich niet alleen tegen hun onbekwame admiraal, maar ook tegen Mevrouw van Gistel „omme dieswille dat zy den Vlaemschen stroom niet bet bescermt ende bevrydt en hadde ieghens die zeerovers ende lycdeulers, ghemerct dat zyder haren thol voren ontfinck”. In verband met dit optreden tegen Johanna van Gistel verklaart R. Degryse : „de kastelein van Gistel was sedert 1009 erfelijk maritiem prefect van Vlaanderen. De tol die hij mocht heffen was het heffegeld op de gewichten. Zijn taak was de bescherming van de kust tegen zeerovers⁷⁴.

Nadat J. Van Heurne ontslagen was, werd de Heer van Uutkerke met de kustbewaking belast. Afgevaardigden van de Vier Leden gingen op 11 augustus 1436 te Sluis de toestand van de Vlaamse oorlogsvloot bekijken. Ze spraken daar met „mr Roelande van Uutkerke, ende andren aldaer wesende, also wel stiermans als andre, die hem verstaen moghen ter zee, omme raed te hebbene up de ordenance vanden scepen, die men zoude reeden ter zee ieghen dincelsche vlote⁷⁵. Gezanten van Brugge kwamen op 17 augustus „ter Sluis omme te wete ne tghestant van den scepinghen⁷⁶.

De uitrusting van de Vlaamse vloot vorderde traag. Men kon dan ook de Engelsen niet betletten in 1437 op de rede van Sluis handelschepen aan te vallen⁷⁷. Daarna kwamen de Bruggelingen in opstand tegen de Hertog, om-

dat deze probeerde Sluis aan hun heerschappij te onttrekken. Brugge legerde van september 1437 tot maart 1438 wapenknechten te Damme, om zich te verweren tegen de Sluizenaren, die zich aan de zijde van de Hertog schaar den⁷⁸. De Bruggelingen moesten enige tijd later hun verzet opgeven.

In 1438 ontstond een oorlog tussen Holland en de Oostzeesteden. Hollanders en Zeeuwen, o.a. Hendrik van Borsele, Heer van Vere, maakten van de toestand gebruik om Vlaamse vissers aan te vallen⁷⁹. Duinkerke alleen rustte een paar konvoischepen uit⁸⁰. De Engelse koning en Filips de Goede besloten in 1439 de vrede te herstellen om de handel van hun landen te redden.

Maar de Vlaamse vissers hadden reeds vóór het einde van de oorlog geprobeerd hun broodwinning te redden. Schepenen van het Vrije verschenen op 16 maart 1440 „te Wilravensie, omme te sprekene met enighen stiermans vandaer, ende hemlieden te inducerne dat zy betalinghe zoude doen Simoene f. Clais, tanderen tyden ten verzouke van hemlieden ende anderen visschers ghesonden in Ingheland, omme bestant dat zy visschen mochten, niet ieghenstaende der oorloghen⁸¹.

De oorlog tussen Holland en de Oostzeesteden eindigde in 1441. Maar Franse kapers bleven de Vlaamse visserij lastig vallen. Toen besloten de grotere kustgemeenten konvoischepen uit te rusten. Schepenen van het Vrije reisden op 21 augustus „te Wendunen, te Blancheberghe ende Heys, omme den visschers aldaer te kennene te ghevene t avys, dat de visschers van der Nieupoort ende van Duinkerke ghegheven hadden te kennene den 4 Leden, angaende den vreitschepen die men lecghen zoude ter zee”. Op 23 augustus brachten ze de genoemde boodschap te Raverside⁸².

De gevaarlijke toestand, die vanaf 1436 op

de Noordzee heerste, drukte vanzelfsprekend de aanvoer van kaakharing te Damme. Dit blijkt uit de ontvangst van de haringtol, die nog steeds 2 1/2 sch. gr. per last bedroeg. R. Degryse behandelt de inkomsten van de periode 1437-41, en wijst erop dat de cijfers ca. 1440 weer lichtjes stijgen. De aanvoer bedroeg in de bedoelde vijf jaren gemiddeld 754 last⁸³.

Engeland en Vlaanderen geraakten weer zo goed bevriend, dat de Vlaamse vissers van 1441 tot 1444 onder Engels vrijgeleide naar de verre haringvangst mochten trekken. R. Degryse rekent uit dat 82 Vlaamse vissersboten in 1443 een geleidbrief kregen: 40 uit Duinkerke, 24 uit Nieuwpoort, 13 uit Raverside en 5 uit Lombardside, samen 1286 manschappen. De bemanning variëerde van 13 tot 20 matrozen, en de tonnemaat beliep ten hoogste 30 vaten. Ook weten we niet hoeveel vaartuigen uit Oostende, Wenduine, Blankenberge, Heis, Hugevliet en Biervliet in 1443 aan het haringseizoen deelnamen⁸⁴.

Daarna ontstond een konflikt met Bremen. Kapers van de genoemde stad bedreigden de haringvangst. Het Vrije onderhandelde op 16 augustus 1445 „ter Sluus omme metten ghedeputeerden vander Sluus, van der Nieupoort, Dunkerke, Oostende, Biervliet ende andere, raed ende advys te hebbene hoe men best bevreiden zoude de visschers van desen lande van Vlaenderen, die nu te haringhe varen zullen, ieghen de rovers van Bremen... gheordineert drie vreescepen met zekere ghetale van lieden in elc scip”⁸⁵.

Er werden slechts twee konvoischepen uitgerust, omdat Duinkerke zijn beloofde schip niet leverde. De twee 'vreescepen' praaiden een handelsschip, dat toebehoorde aan Brugge-lingen en andere personen uit een niet-vijandige natie. Schepenen van het Vrije reden op 20 september 1445 naar Sluis om dit vaartuig vrij

te krijgen. Op dezelfde dag bespraken Brugge en het Vrije het feit dat het konvoischip van Oostende „zo gheleeft hadde met den Inghel-schen”, dat het vaartuig te Sluis aangehouden werd⁸⁶.

Na het haringseizoen besloot men de twee konvoischepen te onttakelen. De zeesteden kwamen op 7 december samen te Nieuwpoort „omme te vercoopene de engienen⁸⁷, de welke Iacob Munster ghevoert hadde in t vreeschep dat hi voerde ieghen de Bremers”. Men overlegde ook wat er zou geschieden met „den vreescepe dat Ian Anke ghevoert hadde”⁸⁸.

Vervolgens moesten de onkosten van de twee konvoischepen vereffend worden. Op 20 december bespraken het Vrije, Brugge en de kuststeden de kwestie van de Duinkerkenaren, die „toegheseit hadden een schip ghesonden te hebbene ghestoffeert ghelicke den anderen, twelke zy niet vulcommen en hadden”. Men ging na „hoe men vercrighen soude verghelt van der poorcie van die van Duunkercke anopende den costen vanden vreescepen”⁸⁹.

Het Brugse Vrije drong op 18 januari 1446 bij het bestuur van de kasselrij Veurne aan, „dat zy zo vele doen wilden dat de visschers, die te haringhe ghevaren hadden ute Adinkercke, betalen wilden 45 grooten van elcken laste harinc, die zy ghevanghen hadden omme mede te betaelne de costen vanden vreescepen, die ute gheleit waeren, alsoo elc weet ghelicke dat doordenancie in hadde, ende ghelicke dat andre ghedaen hadden”. De Adinkerkse vissers weigerden echter de gevraagde bijdrage te betalen⁹⁰.

5. De Haven van Oostende

Totdantoe bezat, voor zover we weten, geen enkele Vlaamse kustplaats een havenkom. De vissersboten strandden op de oever van de zee

of van een kreek⁹¹. Oostende zou dan de eerste kuststad van Vlaanderen geweest zijn, die een havenkom gekregen heeft. Op 27 december stond Filips de Goede aan de Oostendenaren toe „qu'ilz peussent faire et fouyr un bras de mer moyennant deffence de dikes, escluse et aultrement"⁹². Het graven van de kom vorderde zo vlug dat op 18 oktober 1446 de zeedijk doorgestoken werd, en twee haringschuiten als eersten de haven binnenvoeren⁹³.

In de bewuste periode moesten een paar misstanden in de Vlaamse visserij verholpen worden; nl. de slechte kwaliteit van het zout, en het gebrekkige werk van de loodsen van handelsschepen. Om die redenen spraken de Vier Leden op 22 september 1448 te Gent „van der quader packinghe vanden zoute in den harinck ende andere ghesoutene visschene; item vanden quaden in ledene vanden visschers, waermede vele schepen daghelicx verderven"⁹⁴. De volgende dag reden schepenen van het Vrije naar de voornaamste vissersplaatsen om daar te spreken over de loodsdienst en „vanden quade soute, daer de visschers haren harinck ende visch mede zouten"⁹⁵.

Daarna namen de Vier Leden de twee bedoelde problemen weer onder handen, en stelden tenslotte een reglement op. Afgevaardigden van het Vrije ontboden „de stiermans ende schiplieden" van Raverside om op 22 juli 1449 te Klemskerke „zeker ordonnantie ghemaeckt by de vier leden up de piloten, harinck, zoudt ende ander zaecken" te aanhoren; de vissers van Heis moesten op 24 juli te Blankenberge naar dezelfde mededelingen luisteren⁹⁶.

Op zee zetten de Engelsen en Fransen de piraterij verder. In maart en april 1450 zochten de Vier Leden middelen tegen de „zeerovers, die daghelicx commen voor t Zwin ter Sluus", en de „scepen van oorloghen, die doe voor t Zwin ter Sluus laghen, ende elders an de costen

van Vlaenderen"⁹⁷. Verder blijkt dat de bedoelde kapers „scepen van oorloghen van Diepen" waren, en dat ze „voor t land de coopmanscepen beletten"⁹⁸. De druk van de Franse vloot vóór de Vlaamse kust bleef duren tot einde van de Honderdjarige Oorlog, d.w.z. tot in 1453.

Het bericht dat schepenen van het Brugse Vrije zich op 12 mei 1451 begeven „t Oostende an de wet aldaer omme te hoorene lesene den chaertre van der vonnisse ghegheven by der wet van den Vryen angaende den waterganghe ende schipvaart, streckende van Oosthende in den grooten waterganck van s Heerwoutermansambacht, ende daer af copie te nemene"⁹⁹, verplicht ons hier uit te weiden over de waterloop, die Oostende met het net van de Westvlaamse vaarwegen verbond.

Oostende staat in het waterschap dat Woutermans Ambacht heet. De sluisvliet van die watering mondde met een sluis te Mariakerke in de zee uit. Het zuideinde van de bedoelde hoofdwatgang was door middel van een overdracht met de Ieperleet verbonden. Dit knooppunt lag te Snaaskerke op de plaats geheten 'ter haghén'. De sluisvliet kruiste even ten westen van St.-Katarina¹⁰⁰ een oude kreek, de Testreepvliet. E. Vlietinck deelt mede dat deze waterloop de grens tussen de parochies St.-Katarina en Mariakerke vormde¹⁰¹. We geloven dan ook dat deze kreek, het vasteland scheidde van de Streep of Plaat, waarop na de indijking de parochies Oostende, Middelkerke en Westende ontstonden.

Zeker reeds in de 13de eeuw gebruikten de Oostendenaren de Testreepvliet, en een andere oude kreek die langs St.-Katarina liep — die twee waterlopen behoorden aan de watering van Woutermans Ambacht — om de opbrengsten van hun visserijbedrijf over water landinwaarts te voeren. De reis verliep als volgt :

vertrekken bij de stenen brug even ten zuiden van Oostende; varen in de Testreepvliet en de St.-Katarinakreek westwaarts tot een sluisje, dat toegang gaf tot de hoofdwatgang; verder naar de Ieperleet te Snaaskerke; vandaar ofwel westwaarts naar de IJzer en het Westland, ofwel oostwaarts naar Brugge en het Zwin. Omstreeks 1285 voldeed de Oostendse Watgang niet meer aan de behoeften van de scheepvaart. Oostende vroeg bijgevolg het waterschap „omme eenen watgang, die gaat vander Nortspoye vanden hooftwatganghe upwaert, streckende oostwaert tote der steenbrughe besuden Oostende in den Suwen wech, te widene ende diepene so datter scipvaart wesen mochte”. Omstreeks 1 februari 1285 kwamen de twee partijen overeen om „den vorseiden watgang te widene, drie roeden wyt te wesene ter Nortspoye in den hooftwatgang; die spoye te hoghene drie voete”. Na de uitvoering van deze werken konden de schepen gemakkelijker tussen de hoofdwatgang en Oostende heen en weer varen¹⁰².

In de daaropvolgende periode heeft Oostende dijkjes gelegd langs het laatst bedoelde stuk waterloop. De stad nam zelfs het onderhoud op zich, bij zoverre dat de vaarweg in het bezit van Oostende geraakte. Een akkoord gesloten op 2 mei 1443 tussen Woutermans Ambacht, het Brugse Vrije en Oostende bevestigde dat de genoemde stad bezat „eenen ghebannen watgang ende schipvaart beghinnende beosten Pannevoxhoucke inden hooftwatgang, also commende ende streckende totte der steenbrughe liggende zuudt vanden nieuwen kerckhove¹⁰³ van Oosthende, met also vele huelbrugghen, speyen, zydelinghen ende andre zaken”¹⁰⁴.

De ingang van de eerste Oostendse haven bevond zich op de westkant van de oude stad, ter hoogte van de huidige Westhelling. Een

wester- en een oosterhoofd beschermden de toegang. De kom strekte zich oostwaarts ongeveer tot aan de huidige Vuurtoren. Daar stond de Oostsluis, die moest helpen de haven schuren. Op de zuidzijde van de kom gaf de Westsluis toegang tot de Havenvliet. Dit was een stuk gegraven waterloop (het huidige Leopoldpark), dat de haven van Oostende verbond met de Oostendse Watgang, d.i. de vroegere Terstreepvliet. De genoemde watgang liep langs St.-Katarina westwaarts naar de hoofdwatgang van Sheerwoutermans¹⁰⁵.

Een bericht uit 1452 zinspeelt op de Westsluis. In dit jaar kruisten herhaaldelijk Franse roverschepen vóór de kust. Oostende bezat toen nog geen verschansingen. De inwoners, die een aanval vreesden, zouden hun stad door middel van een inundatie met zeewater beschermen. Het Vrije werd gealarmeerd door de bewoners van de omringende parochies, en zond op 15 november afgevaardigden naar de wethouders van Oostende om te vragen „dat zy hem onderdraghen wilden van eeneghen water te latene ten lande waert in, int welke zy, also men zeide, wille hadden van doene”. De Oostendenaren beloofden hun plan te laten varen¹⁰⁶.

6. De vistol van Brugge

In oktober 1452 ontstond een grote opschudding onder de Vlaamse vissers „omme tstic vanden nieuwen tolle, die Romboud de Wachtre up stellen wilde up ten harinc ende visch ten Damme, ter Sluus, int Vrye ende elder, daer men van gheliken noyt en gaf, ende t fondement van zinen rechte en es anders niet danne up scadewe vanden droghen vissche of van der vischmaert te Brucghe, daer of dat hi een leen ghehouden van der Buerch van Brucghe ghecocht heeft ieghen den heere van Dudzeele”.

De bedoelde leenverplichting was reeds lang in verval geraakt, maar nadat R. Dewachter het recht gekocht had, zocht hij het in de praktijk om te zetten, „ende hi dede boven dien noch arresteeren alle de scepen vanden visschers licghende in t Zwin, daer omme de voorseide visschers zeere ghenoyt waren, omme dat haer visschen ter zee belet was”¹⁰⁷.

Het Vrije, Brugge en Ieper, die op 16 oktober de nieuw geschapen toestand bespraken, stonden voorlopig machteloos. R. Dewachter had immers „zekeren lettren van mynen gheduchten Heere vercreghen te vanghene diversche visschers van Vlaenderen ende huere borgghen, ter cause vanden tolle die de voorseide Romboud van hemlieden hebben wilde van vissche ende haringhe, bi hemlieden vercocht ter Sluus ende elder buten den schependomme van Brucghe, contrarie den rechte ende den ouden costumen”. Het Vrije zond op 20 oktober een schepen naar Sluis om het bedoelde dokument te laten kopiëren¹⁰⁸.

Daarna viel de beroering stil, omdat het haringseizoen ten einde liep. Toen de haringvangst van 1453 begonnen was, bleek de zaak ingewikkelder dan men aanvankelijk dacht: R. Dewachter had een vierde van zijn vistol aan de Hertog afgestaan. Brugge en het Vrije bespraken bijgevolg op 2 november 1453 het feit „dat Heinric van Zweeten, hem zecghende commissie hebbende van mynen gheduchten Heere, wilde executeeren ter Sluus de visschers ende andere coopliden ter cause van der toolne vanden droghen vissche ende ander, de welke toolne Romboud de Wachtere mainteneerde hem toebehoorende, ende t vierendeel ghe-transporteert ende ghecedeert hebbende mynen voorseiden gheduchten Heere”¹⁰⁹.

Het besluit van de bespreking was dat schepenen van het Vrije twee dagen later naar Sluis reisden om verzet aan te tekenen tegen Hendrik

van Zweten, „ghecommitteert bi mynen gheduchten Heere omme te ontfaen t vierendeel vanden tollen vanden droghen vissche ende anderen stapelle nemende ter Sluus, Damme ende Monekereede, ende hem zecghende macht hebbende over Romboud den Wachtere vanden anderen 3e deele van der voorseider toolne”¹¹⁰.

Vermoedelijk lukte het Vrije erin zijn vissers van het geëiste tolgeld te vrijwaren. Maar bij het begin van het volgende haringseizoen probeerde R. Dewachter weerom zijn feodaal recht toe te passen. Schepenen van het Vrije reden op 20 augustus 1454 naar Raverside, Oostende, Blankenberge, „ende daer omtrent omme zekere stiermans ende scipliden daer gharresteert te doen delivereerne, ten ende dat zy ter zee ende ten haringhe trecken mochten, t welke also ghesciede”¹¹¹.

In de zomer van 1455 ondernam R. Dewachter een nieuwe poging om zijn vistol te innen. Het Vrije, Brugge en Ieper besloten op 25 augustus samen te werken om maatregelen te nemen tegen de nadelige toestand die dreigde geschapen te worden, „bi also dat t arrest, dat onlanx Pieter de Vriese, hem draghende machter over Romboud de Wachtere, ghedaen heeft ten Damme up 8 last harincx, toebehoorende zekere coopliden van Aemsterdamme, voortghanc hadde”¹¹². De genoemde drie instanties gingen bij de Raad van Vlaenderen in beroep „ieghen Romboud de Wachter in de zake vanden neuen tolle vanden vissche ende haringhe”¹¹³. Dit optreden schijnt een einde gesteld te hebben aan de vistol.

We handelden reeds in paragraaf 4 over de vissers van Kadzand, die op hun strand met staaknetten werkten. Ook op andere Vlaamse stranden werd de strandvisserij beoefend. Het Vrije en Brugge wensten orde te scheppen in deze bedrijvigheid. Ze ontboden op 2 oktober 1455 „de visschers van Blanckeberghe, Oost-

ende, Wendune, Walravensyde, Heys ende andere up de zaken vanden oorbore ende onoorbore vanden visschene in de zee met staken, ten ende dat by beede de wetten gheordonneert mochte worden eene goede oorboorlicke manier daer toe dienende"¹¹⁴.

Na het beëindigen van de Honderdjarige Oorlog heerste een betrekkelijke rust over de Noordzee. In die periode ontmoeten we een geval van lagaan, waarbij Heistse vissers betrokken waren. Schepenen van Brugge en het Vrije hielden op 5 maart 1456 een bespreking, „omme te verappointierne de visschers van Heys, die zekere cabels ende anckers ghevischt hadden, in de zee bleven, uten scepe onlanx verdorven up den Vlaemschen stroom, toebehoorende zeker Spangiaers, welcke visschers ende Spangiaers gheschil hadden van hueren solarisse ende moyte, die de zelve visschers ghedaen hadden omme de cabels ende anckers te visschene"¹¹⁵.

De Oorlog der Twee Rozen, die in 1457 uitbrak, bracht weer piraterij op de Noordzee. Het Vrije besloot in het voorjaar van 1457 konvoischepen uit te rusten. Schepenen reisden op 24 mei naar Oostende „omme te sprekene metten wethouders ende visschers, vergadert wesende upt stic vanden vredscepen, die men uutreden zouden ieghen de harync tyd". Op 30 mei sprak het Vrije met de Leden van Vlaenderen over de „roovers up de zee die de visschers beroven"¹¹⁶.

De Vier Leden ontboden op 10 juni afgevaardigden „vanden smallen steden anden zee-cand staende" om maatregelen te bespreken. Men besloot twee konvoischepen klaar te maken. Het Vrije, Biervliet, Sluis, Blankenberge, Oostende en andere kustgemeenten vergaderden op 27 juni te Nieuwpoort om „te ghecrighene twee vredscepen, daerof teen ghecocht es ieghen Ioris Lauwerin"¹¹⁷.

Het uitrusten en bemannen van de konvoischepen liep niet van een leien dakje. De kuststeden moesten op 7 augustus te Sluis vergaderen om „te veraccordeerne de twee scippers vanden vredscepen ende den visschers varende ter zee van der coste van Vlaenderen; item omme te adviseerne de maniere van den kiesene vanden veynoten, die comen zouden in de vredscepen". De volgende dag stonden schepenen van het Vrije te Sluis om, bij het uitkiezen van de bemanningsleden, hun onderdanen te verdedigen: „omme de visschers ende stiermans van Heys, Walravensyde ende anderen vanden Vryen bistandichede te doene ter dachvaert, ende dienende metten anderen visschers van Vlaenderen, angaende den vredscepen uteghestelt ende ghereet by den vorseiden visschers"¹¹⁸.

Op 10 augustus onderhandelde het Vrije „ter Sluus metten ghedeputeerden vanden smallen steden licghende up den zee-cand, omme te slutene t gheschil dat noch uutstaende was tuschen den scippers vanden tweeen vredscepen; item omme te adviseerne de maniere van der causioene, dat de vorseide scippers ende wetten van elker plecke doen zouden den stedehouder van mr Symoene de Lalain, ammirael van der zee, van dat zy niet overtreden zouden t ghebod van onzen gheduchten Heere"¹¹⁹.

De kuststeden en het Vrije trachtten nog een derde konvoischip klaar te krijgen. Op 14 augustus vergaderden ze te Sluis „omme te slutene hoe dat men uutreden zoude tvreetscip, dat noch ter Sluus leicht, daer of dat de Lapper scipper gheordeneert es"¹²⁰ De genoemde instanties gingen verder op 29 augustus na „hoe dat men innynge hebben zal van die van Duunkerke van huerer porcie vanden vreescepen, ende dat men ordeneeren zoude te zendene by der wet van Veurnambacht omme te hebbene de innynge vanden visschers van

Odenkerke¹²¹.

De bijdrage bestond daarin dat iedere visser een deel van de opbrengst van de haringvangst zou afstaan voor het onderhoud van de konvoischepen. Na het haringseizoen reisden schepenen van het Vrije op 19 december 1457 naar Nieuwpoort om, met de afgevaardigden van Nieuwpoort, Sluis en andere kustplaatsen, „te ontfanghene rekenynghe ende bewys van alle den haringhe, binnen desen iare ghebrocht binnen de havene van der Nieupoort, ten ende dat men daer of ontfanghen mochte de portie van den costen vanden vreitscepen, gheorde-neert omme de bewaernesse vanden visschers van Vlaenderen¹²².

Ook gedurende het haringseizoen van 1458 werden de Vlaamse vissers gekonvooïerd. Op 4 december kwamen de zeesteden en het Vrije te Oostende bijeen om „te hoorne de rekenynghe vanden costen, ghedaen ter cause vanden vrydscepen up ghestelt, nu in dit saysoen van der harynctyt in dit iaer, biden visschers varen-de uut Vlaendren te haringhe¹²³.

7. De zeevissers en hun waarden

Onder de Vlaamse kustplaatsen, die tussen de IJzer en de Braakman geen stadsrechten bezaten, en bijgevolg onder het toezicht van het Brugse Vrije vielen, waren Heis en Raverside omstreeks 1400 de voornaamste. In de genoemde twee plaatsen werkten toen reeds bepaalde personen, als bemiddelaars tussen de vissers en de viskopers (hst. 1, par. 10). Deze tussenpersonen, en vooral de in 1402 vermelde J. Broquart, kunnen we beschouwen als de voorlopers van de echte visserswaard, die we in de onderhavige paragraaf bespreken.

Een tekst die zinspeelt op de organisatie van de Vlaamse zeevisserij, betreft het verhaal van de visser, die in 1404¹²⁴, dank zij de Heistse

stuurman Joris van Koekelare en zijn vennoten, uit de handen van Engelse kapers gered werd. Het schip waarop J. van Koekelare voer, liep daarbij averij op. Er ontstond een betwisting over het herstellen van de boot en over het terugbetalen van het geleende geld. De tekst leert ons de volgende belangrijke gegevens; 1. stuurman J. van Koekelare was, samen met enkele vennoten, eigenaar van het vaartuig dat ze bevoeren: „de stierman ende den vennoots¹²⁵ (eisten) reparacie vanden schepe”; 2. behalve de genoemde personen, die met hun eigen boot in zee staken, was er aan de wal een begoederd persoon, die het vaartuig hielp uitrusten: „den reedre vanden schepe”.

In de vorige paragrafen zagen we dat het Vlaams vissersbedrijf veel aan betekenis won, nadat het haringkaken in Vlaanderen ingang gevonden had. Damme was de stapelplaats van de ingevoerde kaakharing. Vanaf het begin van de 15de eeuw kenden Nieuwpoort en Oostende een grote opbloei dank zij het kaakharingbedrijf. Voortaan hadden de vissers een betrouwbaar tussenpersoon nodig om hun vangsten aan de man te brengen. Een persoon die in de naam van de vissers kon optreden, was een 'weert'¹²⁶.

R. Degryse ontmoet de visserswaard vanaf de periode 1440-50. Omstreeks 1440 werkten te Damme 16 waarden. Deze stonden in voor de verhandeling van de kaakharing, die door ongeveer 60 stuurlieden uit zee aangevoerd werd. De tolrekeningen van de bedoelde periode geven de naam van de waarden en van de stuurlieden, maar van deze laatsten spijtig genoeg niet hun woonplaats¹²⁷.

E. Vlietinck vindt de eerste waarden te Oostende in de stadsrekening 1443, nl. in een geschil „tusschen eenighen van onsen stiermans of een zyde, ende enighen van haren waerden”, en in de Keure van Nieuwpoort uit

de 15de eeuw: „elc waerd zal den stierman moeten verandworden van zinen ghelde”¹²⁸. In het oktrooi van 27 december 1445 waarmee Filips de Goede aan de Oostendenaren toelating gaf om een havenkom te graven, bepaalde de Hertog tevens dat te Oostende alleen burgers van de stad als visserswaard mochten optreden: „entremettre de hosteler en icelle ville pescheurs, maronniers”¹²⁹.

In augustus 1458 ontstond er beroering onder de Vlaamse vissers omdat Filips de Goede „eenighen gheconsenteert zoude hebben den 20e pennync van alle den vissche ende haringhe, die men voort an te Blanckeberghe, te Heys ende andren plaetsen daer omtrent an bringhen ende vercopen zoude”. Op 18 augustus vergaderden afgevaardigden van Brugge, het Vrije en het Proostse te Brugge om zich, „in de name vanden visschers, coopliden ende andre”, te verzetten tegen de vergunning, die toeliet 5 % op de visverkoop te innen¹³⁰.

Dit protest deed het gevaar voorlopig wijken. Feitelijk betekende het optreden van de Hertog, zoals we verder zullen zien, een poging om de hand te leggen op het 'weerdscap'. Het was immers de gewoonte dat de vissers hun vangsten lieten verkopen door waarden, die als loon 5 % van de verkoopsom ontvingen. Het incident van augustus 1458 wekte de belangstelling van de Proost van St.-Donaas te Brugge. De bedoelde proost was houder van de heerlijkheid van het Proostse, waarbij ook de parochie Wenduine behoorde. In april 1459 kon hij het waardschap van de Wenduinese vissers bemachtigen.

Maar het Proostse lag „binnen den palen ende upte iurisdiction vanden Vryen”. Bijgevolg gingen de personen, die door de vergunning van de Hertog benadeeld waren, aankloppen bij het Vrije. Op 18 april protesteerde het schepenkollege, in de naam van Jan Splinters,

Jan Aernouts en andere Wenduinese vissers, en in de naam van Joos van Bonem, 'vrylaet', te Brussel tegen het afstaan „vanden weerdscapen vanden voornoemden visschers, vanden welken hi (= de Proost), noch zyne voorders noyt in possessien ne waren”¹³¹. Verder zullen we zien dat Joos van Bonem in de bedoelde periode optrad als waard te Wenduine, en zijn waardschap kon behouden.

De kwestie van het waardschap bleef rusten tot na de dood van Filips de Goede. Op 18 juni 1467 verkreeg Jehan Rodrigues, „escuier de cuisine” van Karel de Stoute, „l'office du myn”¹³² et hostelaige du poison audit Wenduine”, d.i. het recht op de visverkoop en het waardschap te Wenduine. Ongetwijfeld hebben de vissers en de waarden van Wenduine tegen het bedoelde oktrooi verzet aangetekend. Hoe dan ook, het Rekenhof stuurde Pieter Lambert, de controleur van de Financiën in Vlaanderen, om ter plaatse een onderzoek in te stellen¹³³.

De volgende personen waren aanwezig bij de ondervraging: 1. vissers van Wenduine, nl. Kornelis Maes, 63 jaar, Lucas van Nanghe, Jan Aernouts, Adriaan Willemins, Kornelis Maes, 40 jaar, Jakob de Rycke; 2. Joris van de Kelle-re en Jan de Brune, twee Brugse vishandelaars die te Wenduine verbleven; 3. Michiel Lantin. De oudste Maes voerde het woord. Hij herinnerde zich nog hoe het dorp Wenduine ongeveer 50 jaar vroeger 3 of 4 vissershuisen telde, en dat er toen 3 of 4 schuiten waren¹³⁴. De Wenduinese vissers ondervonden financiële moeilijkheden bij het uitreden van hun boten. Daarom wendden ze zich tot een welstellend bewoner van Blankenberge, nl. Kornelis Vencle. Ze vroegen hem of hij wilde geld lenen en de verkoop van hun visvangst organiseren. Als tegenprestatie mocht hij 5 % van de verkoopsom voor zich houden.

Vencle verklaarde zich akkoord om als

waard van de Wenduinese vissers op te treden. Het 'weertscap' omvatte de volgende activiteiten. Wanneer handelaars uit Brugge of Antwerpen gedurende de week te Wenduine vis kochten, dan boekte Vencle de verkochte partijen. De volgende zaterdag betaalden de betrokkene handelaars de verschuldigde sommen aan Vencle. Op zondag gaf de waard aan elke visser het geld dat hem toekwam. Indien een visser gedurende de week meer geld nodig had dan zijn verkochte vis opbracht, dan schoot de waard hem het nodige voor, met als enige waarborg de eerstvolgende visvangst. Wanneer anderzijds een of meer handelaars de betaling van hun gekochte vis uitstelden, dan was de waard verplicht om aan zijn vissers hun wekelijkse verdiensten te vergoeden. Zoals men ziet, liep de waard niet onaanzienlijke risico's, maar hij werd beloond met 5 % van de visverkoop. Uit deze beschikking leidt R. Doehaerd terecht af dat de vissers verplicht waren al hun gevangen vis door hun waard te laten verkopen¹³⁵.

Maes zegt niets over de periode vóór Vencle. We veronderstellen dat de weinige vissers, die Wenduine toen telde, zichzelf moesten behelpen door hun vis naar Blankenberge te voeren, en trachtten die daar te verkopen. De Wenduinese vissers zouden zodoende Vencle hebben leren kennen. R. Doehaerd schat dat Vencle omstreeks 1420 begon te Wenduine als waard op te treden. We veronderstellen dan ook dat het waardschap reeds in het begin van de 15de eeuw te Blankenberge bestond.

En wie kan verder geloven dat in de andere belangrijke vissersplaatsen, als Oostende, Nieuwpoort en Heis, de waarden niet omstreeks dezelfde tijd als te Blankenberge opgekomen zijn. Het is in elk geval zeker, zoals we hierboven zagen, dat reeds ca. 1440 het waardschap bestond te Damme en Oostende. Bij het begin van deze paragraaf verwijzen we naar de

voorlopers van de waarden, die in 1402 te Heis en te Raverside werkten.

Laten we het verdere verhaal van Maes kort samenvatten. Bij de dood van Vencle bezat Wenduine 20 vissershuisen en 6 schuiten. De Wenduinese vissers vonden Joos Dukercke, een welstellend bewoner van Brugge, bereid om het waardschap voort te zetten. J. Dukercke liet zich te Wenduine door een bediende vervangen. De genoemde persoon oefende 18-20 jaar het waardschap uit. Toen was het aantal vissers en boten te Wenduine fel aangegroeid. De eigenaars van vissersschuiten verenigden zich in groepen van drie boten, en kozen per groep een vermogend bewoner van Wenduine als waard. Gedurende 10 tot 12 jaar namen 3 of 4 Wenduinese inwoners het waardschap waar.

Daarna droegen de vissers de functie over aan twee andere inwoners van Wenduine. Maar deze verloren al gauw het vertrouwen van de vissers, die een andere waard kozen, nl. Joos van Bonem, inwoner van Brugge. Deze laatste stelde Michiel Lantin als zijn bediende te Wenduine. Toen Joos van Bonem in het begin van 1467 in Engeland stierf, had hij het waardschap van de Wenduinese vissers 12 tot 16 jaar vervuld. Wenduine bezat toen 12 vissersboten. Negen ervan behielden M. Lantin, die in opdracht van Jan van Bonem, de broer en de enige erfgenaam van Joos van Bonem, de functie van waard verder zette. De andere drie schuiten namen Karel, zoon van Joos Dukercke, als waard.

Al met al blijkt uit het verhaal van Maes dat de waard een vertrouwenspersoon moest zijn, en dat hij vrij door de vissers gekozen werd. Daarom vroeg Lambert of het waar was dat Joos van Bonem vanwege de Hertog een vergunning gekregen had om het waardschap uit te oefenen. Maes antwoordde dat Joos van Bonem zulks beweerde, maar de Wenduinese

vissers hadden nooit het bewijs ervan gezien. Ze zegden ook dat hun waard tegenover de Hertog nog nooit rekenschap over zijn functie moest geven, evenmin als de 7 of 8 waarden die in de bedoelde periode te Oostende en Blankenberge optraden¹³⁶. Het rapport van Lambert verklaart niets over het verdere verloop van zijn onderzoek. Maar aangezien er in de rekeningen van het Vrije uit de bewuste periode geen zinspelingen op het waardschap te Wenduine gemaakt werden, geloven we dat de vissers van Wenduine hun vrijheid inzake de keuze van de waard hebben kunnen behouden.

8. De periode van Karel de Stoute

De oorlog die in 1465 uitbrak, bracht weer piraterij op de Noordzee. Schepenen van het Brugse Vrije en de Heer van Middelburg bespraken op 12 juni het feit „hoe zekere visschers van Lombaerdsyde ende van Walravensyde smaendachs daer te voren (8 juni) verooft, ghevanghen en gheranchonneert ghesyn hadden, ende zom wech ghevoert waren bi eenighen hem zegghende Franchoisen, ende dies last hebbende van sconyncx weghe”¹³⁷.

De volgende dag trokken afgevaardigden van de Vier Leden naar Sluis om daar „met cooplieden ende scippers van Vranckerike” te onderhandelen over de vrijlating van de gevangen Vlaamse vissers, „ten welken de vornoemde cooplieden ende visschers van Vranckerike niet condescenderen ne wilden”. Op verzoek „vanden vrienden ende maghen vanden vornoemden ghevanghenen ende beschadichden, huere zeilen ende roevers ghenomen waren”¹³⁸.

Het optreden van de Franse roverschepen verplichtte Vlaanderen en Zeeland op 19 juli te praten „up de zake vanden vreedscepen, die de vorseide ghedeputeerde van Zeeland ende visschers van Vlaendren verzochten upghestelt,

ende ute ghereedt te hebbene ieghen de Franchoisen”¹³⁹. In de volgende maanden zocht het Vrije naar middelen om een paar konvooschepen uit te rusten, en om de kustbewaking te organiseren¹⁴⁰. De oorlog viel echter stil omstreeks het einde van 1465.

Toen Karel de Stoute in 1467 zijn vader opvolgde, geraakte hij al gauw in een oorlog met Lodewijk XI van Frankrijk betrokken. Zeerovers van Honfleur onder de leiding van Thomas Amour, Jean Petit, Esnault en anderen, hebben omstreeks 25 juli 1468 een paar vissersboten uit Raverside aangehouden. Ze roofden de haringvangst, en de gevangen matrozen werden te Honfleur „te renchoene ghestelt”. Als tegenmaatregel nam men op 3 september te Sluis de koopwaren van enkele handelaars van Honfleur in beslag¹⁴¹.

Daarna dacht het Vrije eraan een paar konvooschepen uit te reden, maar Lodewijk XI werd in oktober 1468 verplicht vrede te sluiten. Het Vrije zette zich dadelijk in om de gevangen vissers van Raverside vrij te krijgen. Het resultaat was dat de „vrylaten ende visschers wonende te Wilravenshyde” omstreeks 1 februari 1469 „thuiswaert camen”. De betrokken vissers heetten Jakob en Anthonis Bollaert, Klemens Nave, Vincent Sys en Vincent Dewitte. De kapers hadden een losgeld van ca. 650 kronen geëist, en voor ca. 700 kronen haring geroofd¹⁴².

In april 1470 begon de Graaf van Warwick, die in onenigheid met de Engelse koning geraakt was, van Honfleur uit piraterij te bedrijven. Karel de Stoute beval een afweervloot klaar te maken. Schepenen van het Vrije reisden op 29 april naar Slepeldamme, Kokside, Raverside, Wenduine en Heis „omme te kiesene ende ordonnerene zekere personen hem verstaende an de conde ende kennesse van der zee, de welke men zenden zoude in den dienst

ende wapeninghe"¹⁴³. Op dezelfde dag ging de stad Brugge de steden Oostende en Blankenberge aanspreken „up tistic van der wapeninghe vanden scepen van oorloghen"¹⁴⁴. Ondermeer te Heis werden 16 vissers „ghecoren ende gheordonneert omme onze gheduchten heere te diennene ter zee"¹⁴⁵.

In die dagen dreigde de tol van de vismarkt te Brugge nogmaals problemen te scheppen. De Vier Leden spraken op 6 mei te Rijsel met de Hertog „up de materie van der toolne van der vischmaerct van Brugghe, die vortyds Rombouds Wachters was". Het Vrije en Brugge hielden op 16 mei ruggespraak over „de zake vanden tolle van der vischmaerct te Brugghe, bi Romboude de Wachtere vercocht". Ze zonden afgevaardigden naar Rijsel om aan de Hertog antwoord te geven „angaende der tolne van der vischmaerct te Brugghe, waerof onze gheduchte heere meer heffen wilde of doen heffen, danne men van ouds daerof hadde gheploghen te ghevene"¹⁴⁶.

De zaak sleepte een paar maanden aan, totdat Brugge en het Vrije op 15 oktober besloten te bekomen „de aflossynghe ende redemptie van der tollen vanden vissche, die myn gheduchte heere pretendeert te doen heffene al Vlaenderen deure"¹⁴⁷. De bedoelde opzet is vermoedelijk gelukt, aangezien we verder in de rekeningen van Brugge en het Vrije niets meer over de fameuze vistol horen.

Daarna laaide de rivaliteit tussen Karel de Stoute en Lodewijk XI weer op. De Hertog stelde kommissarissen aan, die op 29 januari 1471 te Sluis vergaderden met gezanten van Vlaenderen, Zeeland en Holland, en die opdracht gaven om een oorlogsvloot uit te rusten¹⁴⁸. Deze vloot moest 24 vaartuigen omvatten, en werd onder het bevel van de admiraal van Vlaenderen, Hendrik van Borsele, Heer van Vere, gesteld¹⁴⁹.

Het Brugse Vrije zond op 3 februari schepenen uit om de kustbevolking te mobilizeren¹⁵⁰. Schepenen stonden op de volgende dag „te Wilravensyde omme te vernemene vanden stiermans van daer, daghelix ter zee varende, hoe veele schepen ende mannen van oorloghe sy souden moghen leveren ende uuytreeden omme ter zee te wederstaene..."¹⁵¹. De Vier Leden onderhandelden op 19 februari te Sluis met de Heer van Vere en met de aldaar verzamelde stuurlieden en reders. Op die dag werd waarschijnlijk besloten dat Vlaenderen zes oorlogsschepen zou uitrusten, en daartoe de nodige gelden opbrengen¹⁵².

Vervolgens hielden schepenen van Brugge en het Vrije een diplomatieke rondreis. Op 10 maart praatten ze „metten stiermannen van Heyst, van Wilravensyde ende vanden anderen platsen up de redinghe van sekeren schepen van oorloghen"; op 11 maart met de Sluizenaren om eindelijk te vernemen of zij „metten voordele vanden 150 pd. gr., die men heffen soude up t ghemeene landt van Vlaenderen, uuyte reeden wilden ter oorloghe een schip van 150 vaten". Dit werd beloofd¹⁵³.

Het Vrije ontbood op 12 maart de schippers van Slepeldamme, Kokside, Heis en Raverside om met hen te bespreken „hoe men best soude moghen reeden ende ter zee senden schepen van oorloghen... ende te vernemene of zy zelve daer af last zouden willen annemen". De ontbodene vissers konden niet eigenmachtig beslissen. Ze vertrokken „omme daer af te besprekene met heuren mede *veynoten* die thuis bleven waren". Dezelfde dag nog stuurde het Vrije een brief „ande stiermans van Heyst"¹⁵⁴.

De Vier Leden vergaderden op 13 maart te Gent om een beslissing te treffen „up de contributie van 900 pd. gr. die t ghemeene landt gheven soude den reeders van der 6 schepen van oorloghen, die men ter zee zenden ende

onderhouden zoude". Van die 900 pd. gr. zou het Brugse Vrije er 400 opbrengen. Daarna gingen schepenen van het Vrije de vissers van Raverside geruststellen „annopende den schepe dat zy uyttereeden soudent..., ende der leenynghen die sy hebben soudent boven de 150 pd. gr. die hemlieden toegheseydt waeren van slants weghe"¹⁵⁵.

Midden in de drukte rond het oprichten van een oorlogsvloot kwam omstreeks 15 april het bericht dat Karel de Stoute en Lodewijk XI een bestand gesloten hadden. Toen waren al een paar vaartuigen tot oorlogsbodems omgevormd. Het bedoelde nieuws verplichtte het Vrije op 26 april te Sluis te gaan spreken „metten stiermannen ende quartiermeesters vanden schepen van oorlooghen aldaer uuytghereedt"¹⁵⁶.

De Kanselier van Vlaanderen publiceerde op 13 mei een charter dat, volgens het besluit van de Vier Leden, Duinkerke, Nieuwpoort, Oostende en Raverside vier oorlogsschepen zouden uitrusten, en dat het graafschap daarvoor een som van 700 pd. gr. zou betalen¹⁵⁷. Twee van de bedoelde vaartuigen werden gekocht door het Brugse Vrije met het medeweten van de stad Brugge: 1. een schip van \pm 120 vaten, „toeghemaect ende ter zee ghesonden by den stiermans van Oosthende", gekocht tegen 1800 pd. par.; 2. een schip van \pm 130 vaten, dat 2.208 pd. par. kostte, en door Jan Joos en „zyne ghesellen" van Raverside uitgerust werd¹⁵⁸.

Van de bovengenoemde 700 pd. gr. moest Brugge er 300 opbrengen. De stad overhandigde 150 pd. gr. aan Nieuwpoort, en 150 pd. gr. aan Duinkerke omwille van „de costen, die zy deden int reeden ende upstellen van twee schepen van oorlooghen, de welcke byden voorseiden commissarissen gheordonneert waren datmen die, ghestoffeert ende gheabelgiert met

engienen ende volck zoot behoort, houden zoude ter zee den termyn van drie maenden lanc"¹⁵⁹.

Volgens E. Vlietinck bekwamen Oostende en Blankenberge samen een toelage van 150 pd. gr.¹⁶⁰. Na het bericht van de wapenstilstand trachtte men de konvooschepen al gauw kwijt te geraken. Het Vrije en Brugge spraken op 16 juni „metten reeders vanden schepen ter zee, ende te ramene hoemen ten minsten quetsen van hemlieden soude moghen scheeden". Het Vrije trachtte op 1 juli te Sluis „te vernemene hoe veele ende wat men soude moghen vercoopen ofte verhueren tship, dat de stiermannen van Wilravensyde ter zee ghevoert hadden ter bewaernessen..."¹⁶¹.

9. De Vlaamse vissersvloot omstreeks 1480

In het najaar van 1472 braken de Fransen het bestand. Zeerovers uit Dieppe kaaptten enkele Vlaamse vissersboten en namen een aantal vissers mee¹⁶². Het Vrije besprak op 15 december „de nemynghe, die ghedaen hadden de Fransoyssen up de visschers vanden Vryen varende ter zee, naer dat t bestandt ute ghe-roepen hadde gheweist, ende die ghevoert in Vranckrycke boven ende contrarie den bestande". Schepenen reden op 9 maart 1473 naar Raverside om „te sprekene metten visschers annopende de ghevanghenen liggende te Diepe"¹⁶³.

Bij het begin van het haringseizoen van 1473 begonnen ook Engelsen de Vlaamse vissers te beroven. De Vier Leden handelden op 21 augustus over „diversche nemynghen die d'inghelschen ende Franchoisen ghedaen hebben, ende daghelicx doen ter zee, up de persoonen van particuliere visschers, wonende t Oosthende, Lombaerdsyde ende Wilravensyde"¹⁶⁴.

Ook in de zomer van 1474 dachten de kust-

gemeenten aan het komende haringseizoen. Het Vrije besprak op 25 juni het plan „vanden smalen steden liggende byder zee..., omme scepen up te stellene ter veillichey van der zee”. Schepenen onderhandelden op 6 juli te Oostende met afgevaardigden van Duinkerke, Nieuwpoort, Lombaardside, Raverside, Oostende, Heist, Biervliet en andere kustplaatsen, over de „scepen van oorloghen, die men ter zee senden soude, in beschudde vanden ghuenen, die ten naesten saisoene te haringhe varen souden, ende dander visschers te bewarene”¹⁶⁵.

De Hertog legde het graafschap Vlaanderen een belasting op, „omme die bekeert te werdene inde wapenynghe, by onzen gheduchten heere gheordonneert te wesene ter zee”. De stad Brugge moest 471 pd. 7 sch. 6 gr. betalen¹⁶⁶. R. Degryse deelt mede dat in het totaal drie konvooschepen uitgereed werden, nl. door Duinkerke, Nieuwpoort en Oostende. De uitrusting van het schip van Nieuwpoort kostte 508 pd. par., dit van Oostende 644 pd. par.¹⁶⁷.

E. Vlietinck bespreekt de uitrusting van het Nieuwpoortse vaarttuig. Dit was een karveel gekocht in Arnemuiden, en bewapend met tien vuurmonden. Het had een bemanning van ca. 80 koppen, waaronder 1 stuurman, 2 „hoghe bootsmannen”, 1 loods, 3 kanonnières, 1 aalmoezenier, 1 geneesheer en 48 matrozen. De onkosten werden bestreden door een buitengewone belasting van 4 stuivers per last verhandelde verse haring en per last kaakharing. Het schip beschermde ± 70 haringbuizen van Nieuwpoort, Lombaardside en Raverside; daarvan namen er 44 aan de grote visserij deel, en de overige aan de vangst van verse haring of korfharing¹⁶⁸.

De graafschappen Vlaanderen, Zeeland en Holland behoorden sedert enkele tientallen jaren aan de Hertogen van Burgondie. De geva-

ren die hun vissersbedrijf bedreigden, hadden de genoemde drie provincies reeds een paar keren verplicht een gemeenschappelijke afweervloot uit te rusten, maar tot een echte samenwerking waren de vissershavens nog niet gekomen. De Hollanders beperkten zich nog steeds tot de eigenlijke 'haringteelt', en wensten dat de Vlaamse vissers hetzelfde deden.

Omstreeks 1475 hadden de Vlamingen hun haringvisserij als volgt ontwikkeld. De 'voorvanc' begon omstreeks 24 juni in de Sont, en werd over de Doggerbank tot vóór de Schotse kust voortgezet. De 'teelt' liep vervolgens van 24 augustus tot 1 november langs de kust van Schotland en Engeland. De 'achtervanc' gebeurde in het zuiden van de Noordzee en het Nauw van Kales. De kaakharing werd meestal te Damme en te Sluis gelost, en vandaar door de kooplieden van de Hanza uitgevoerd¹⁶⁹.

Nadat Maria van Burgondie in 1477 haar vader opgevolgd had, maakten de Vlamingen van haar zwakke positie gebruik om enkele toegevingen los te krijgen. Op 11 februari 1477 stelde ze de Vlaamse vissers van het herengeld vrij: „dat men af ende te nieuten doe de twee scellinghe zes penninghe grooten, die men ontfaet up elc last harincx, commende binnen Vlaenderen, dwelk men heedt sheeren ghelt”¹⁷⁰.

Ondertussen bedreigde Lodewijk XI opnieuw de Vlaamse scheepvaart. Brugge bekwam op 2 april van de Hertogin een oorkonde waarbij een vloot van zes oorlogsbodems moest uitgerust worden. Elk schip zou 200 ton groot zijn, en een bemanning van 150 koppen tellen¹⁷¹. Schepenen van het Vrije kwamen op 12 april 1478 „te Heyst, omme aldaer te sprekene metten ghemeenien stiermans nopende der contributie, van dat sy ghelden ende contribuieren souden met die van Oosthende aengaende den schepe van oorloghen”¹⁷². Nieuwpoort, Lombaardside en Raverside brachten ge-

zamenlijk een konvooischip in de vaart¹⁷³.

Het zojuist afgeschafte herengeld werd toch verder geïnd. Het Vrije protesteerde bijgevolg op 3 mei in de Grote Raad „nopen de sheeren ghelde daer inne dat men de vrylaten wonende te Wilravensyde, te Heys ende elders belasten wilde, niet ieghenstaende dat hemlieden dat quycte ghescholden hadden gheweest by onse gheduchte ionckvrouwe, overmidts dat sy ter zee dienden te heuren kosten”¹⁷⁴.

In 1479 vielen kapers van Rouen, Dieppe, Honfleur, Harfleur en Boulogne de vissers van Oostende aan die, volgens de Kroniek van Despars, „met 44 buesen, up haerlieden zelfs plucht¹⁷⁵ ter harincktheelt voeren”. In feite ging het, volgens E. Vlietinck, om de gezamenlijke vloot van Oostende, Wenduine, Blankenberge en Heist, die in algemeen overleg een konvooischip hadden uitgereed, en daartoe meer dan 2.600 pd. moesten uitgeven¹⁷⁶. Er waren o.a. enkele Heistse vissers meegenomen¹⁷⁷.

Oostende werkte in 1480 weer samen met Nieuwpoort en Duinkerke om een konvooischip uit te rusten¹⁷⁸. Op 26 februari 1481 dachten de Vier Leden reeds aan het komende haringseizoen. Ze praatten met Duinkerke, Nieuwpoort, Raverside en Oostende „omme up ghestelt te hebbene scepen van oorloghen ter zee ter preservacie ende bescermenesse vanden visschers”¹⁷⁹. Het Vrije en Brugge besloten op 26 augustus „dat men zekere vreidscepen upstellen zoude omme de visschers te conducere”¹⁸⁰. De moeilijkheden op zee duurden, totdat Maximiliaan van Oostenrijk in december 1482 vrede sloot met Frankrijk.

Steunend op de rekeningen van de tol op de kaakharing berekent R. Degryse dat, bij de aanvang van het regentschap van Maximiliaan van Oostenrijk, de Vlaamse haringvloot, zonder de vaartuigen van Duinkerke, ongeveer 120

eenheden telde. Deze schepen brachten in 1480 2.880 last of 34.555 tonnen kaakharing in Vlaanderen aan wal, en in 1481 3.616 1/2 last of 43.398 tonnen¹⁸¹. Het totaal van de Vlaamse vissersvloot mag op ca. 150 boten geschat worden. Daarnaast bezaten de Zeelanders, Hollanders en Friezen samen ca. 250 haringsschepen¹⁸².

In april en mei 1483 poogden de Hollanders van de Vlamingen te verkrijgen dat ze de 'voorvanc' zouden afschaffen. Daarop werd druk onderhandeld tussen de Vlaamse vissersgemeenten. R. Degryse steunend op E. Vlietinck citeert, uit de Oostendse stadrekening van 1483, een post die meldt dat Oostende gezanten zond „te Heys, Blanckenberghe, ende te Wendune sprekene metten visschers aldaer, angaende de caecharinc die men maken zoude voor sinte Iacobsdach” (= 25 juli)¹⁸³.

10. De oorlog tegen Maximiliaan van Oostenrijk

Korte tijd later ontstonden de eerste moeilijkheden tussen de Vier Leden van Vlaanderen en de Aartshertog. De Zeelanders bleven Maximiliaan trouw. Hun schepen vielen de Vlaamse zeevarenden aan. Van Antwerpen uit trachtte de Aartshertog met enkele oorlogsschepen in het Oost-Vrije te landen. Het Vrije rustte in 1484 twee oorlogsbodems uit om de zeeroverij vóór de kust te bestrijden¹⁸⁴. Maximiliaan werd in juni 1485 de toestand weer meester¹⁸⁵.

De Aartshertog die op 16 februari 1486 tot keizer van Duitsland verkozen werd, hernam al gauw de strijd tegen Karel VIII van Frankrijk. Onmiddellijk vielen de Fransen Vlaamse vissersboten aan. Op 13 augustus 1486 vroegen het Vrije, Oostende en Nieuwpoort bij de Kanselier maatregelen „ieghens den Fransoyssen ter zee, ter confirmacie vanden visschers”.

Enkele dagen later droeg een bode een oproep „an die van Heys, Cnocken ende Wilravenssyde, annopende den uutreedene vanden scepen van oorloghe ter zee”¹⁸⁶. Ook in 1487 bedreigden de Franssen de komende haringvangst. In augustus richtten de schepenen van het Vrije de kustwacht in. Ze spraken te Brugge „met zekere stierlieden van Heys”¹⁸⁷.

De voortdurende dreiging op zee tegen de Vlaamse koopvaarders en vissers, nu eens vanwege de Franssen, dan weer vanwege de Engelsen, of nog vanwege andere zijden, zette de Keizer aan op 8 januari 1488 de Admiraliteit van Vlaanderen te hervormen. Vanaf de genoemde dag stond de konvooïering helemaal onder het toezicht van de admiraal, en was deze laatste rechtstreeks aan het centrale gezag onderworpen¹⁸⁸.

Deze beslissing bedoelde alleszins een betere bescherming voor het Vlaamse vissersbedrijf. Maar weinige dagen stak in Vlaanderen het verzet tegen Maximiliaan weer op. Gent, Ieper, Brugge en het Brugse Vrije bundelden hun krachten tegen de Keizer. Maar Filips van Kleef hield in de naam van Maximiliaan Sluis bezet. Anderzijds bleef het Westland van Vlaanderen trouw aan het staatshoofd. Tengevolge daarvan riep Brugge de hulp van Franse troepen in.

Het gehele Brugse Vrije werd in staat van paraatheid gebracht om langs alle kanten vijandelijke aanvallen te kunnen afslaan. In KZ, p. 222-223, behandelen we uitvoerig de militaire activiteit langs de oost- en de noordzijde. Hier zullen we even uitweiden over de strijd op de westzijde. De frontlijn lag op de IJzer en liep oostwaarts over de steunpunten Handzame, Ardooie en Lichtervelde. Maar Oostende, dat toen nog geen wallen bezat, vormde een zwakke plek in het zeefront.

Volgens E. Vlietinck slaagden de Nieuw-

poortenaren in juli 1488 erin de open stad Oostende in te nemen. Deze stad werd groten-deels geplunderd en verbrand. Het is in elk geval zeker dat er in september „ghesellen van oorloghen” te Middelkerke legerden, en dat schepenen van het Vrije op 20 september naar Oudenburg reden „omme aldaer vergaderinghe vanden volke te makene, omme te wederstane die van der Nieuupoort”, en vandaar naar Oostende bij de „capitain vanden Franchoisen, omme van hem te wetene of hy met zynen volke te Middelkerke ligghen wilde, daer hy ghelegghen hadde”¹⁸⁹.

Op de genoemde dag trokken schepenen rond in de omgeving van Stalhille „omme t volc te doen treckene t Oosthende”, en op 24 september „in diversche prochien in t Noortvrye omme t volc vanden Noorden te vergaderne... te zendene t Oosthende de welke ghesommeirt waeren vanden vianden”¹⁹⁰. Betreft het hier de door E. Vlietinck aangehaalde aanval van de Nieuwpoortenaren, of gaat het om een nieuwe dreiging?

Het westelijk front werd versterkt. Het Vrije en Brugge spraken op 1 oktober „up de provisie vanden Westvrye iegghens die van der Nieuupoort ende van Dixmude, ende up t stic vanden dycken byder Nieuupoort die inbreken wilden”. Schepenen van het Vrije gingen op 4 oktober te Oostende zien „hoe men de stede van Oostende best zoude moghen fortifieren, ende ooc hoe vele volcx van oorloghen men daer zoude moeten legghen”. In die dagen legerden garnizoenen te Gistel, Oudenburg, Oostende en in het Kasteel van Wijnendale¹⁹¹.

Op zee vierde de kaperij hoogtij. De vissers van Duinkerke en Nieuwpoort vielen de schepen aan die naar het Zwin voeren; die van Oostende, Blankenberge, Heis en Sluis be-roofden de handelsvaarders die naar Antwerpen zeilden. Midden november kaaptten de

Oostendenaren 12 Nieuwpoortse vaartuigen, die goederen voor Maximiliaan naar Antwerpen wilden brengen¹⁹², en hielden een aantal bemanningsleden vast. Schepenen van het Vrije spraken op 27 november „up zekere ghevanghenen van der Nieuwpoort, die t Oosthende ghevanghen laghen”¹⁹³.

In het begin van november wisten de Westlanders, van Diksmuide uit, Handzame te bezetten. De kapiteinen van Brugge, Kortrijk en het Vrije besloten dit gevaar te keren, en vergaderden op 14 november „omme te overziene hoe naer dat elc ghereet was omme te treckene voor Handsame”. Anderzijds moest Oostende nog beter versterkt worden. Schepenen van het Vrije stonden op 21 november in vele kustgemeenten tussen Blankenberge en de IJzer om pioniers „te lichtene” en „ te beweghene t Oosthende... omme te lichtene metten clocslaghe t derde vanden volke vanden vorseiden ambachten, ende die te beweghene t Oudenburch onder den capitain aldaer”¹⁹⁴.

Notabelen en afgevaardigden van het gehele Brugse Vrije, op 23 november vergaderd te Brugge, besloten de tegenstand van het Westland in één slag te breken: „men hebben moeste eene goede bende van volke van oorloghen, omme met machte van volke te treckene in t Westland”¹⁹⁵. Maar Nieuwpoort en Duinkerke, die door Duitse en Engelse garnizoenen geholpen werden, sloeg elke aanval af¹⁹⁶. Daarom vond het Vrije het op 12 november nodig „te stellene diversche blochussen, te wetene te Vlaerdsele dycke, ter Beerst brugghe, ten Nieuwendamme”, en plande het „de fortificacie van Werckene, Women ende t nederhof van der Heyde”. Te Werken lag een afdeling Franse soldaten¹⁹⁷.

In de winter 1488-89 zochten de Vier Leiden nieuwe middelen om de Westlanders klein te krijgen. Op 26 februari 1489 spraken ze

over hun aandeel „in de betalinghe vanden volcke ontboden uut Vranckerycke omme de reductie vanden Westlande, ende dat men zoude willen upstellen tot 3.000 vechtende mannen, omme de vorseide reductie te bet te moghen doene”¹⁹⁸.

Het Vrije stuurde op 27 maart kapitein Hendrik Decock naar de parochies rond Blankenberge en Oostende om daar paarden en wagens op te halen, en daarmee artillerie naar Torhout, Handzame en Werken te voeren. De genoemde moest een paar dagen te Werken blijven om de pioniers „te bestierene toot dat t kerchhof van Werckene ghefortiffieert zyn zoude”¹⁹⁹.

Er werd ook aan de verschansing van Oostende gedacht. Schepenen trokken op 31 maart daarheen „omme te ziene t ghedelf”, en op 13 april besprak het Vrije „de bewaernesse van Oosthende, ende zonderlinghe up t stic van 120 mannen, daer inne begrepen 40 pyoniers, die gheraemt waeren te legghene t Oosthende”. Enkele weken later verwelkomde men in het West-Vrije 2.000 „Zwitsen die comen waren in t gheselschep vanden Franchoisen”. In juni handelde het Vrije over het plan om het versterkte leger te doen oprukken tegen Diksmuide en Nieuwpoort²⁰⁰.

Ondertussen brokkelde het oostelijk front stilaan af. De inwoners van het Vrije konden de strijd tegen de Duitse en andere troepen van de Keizer niet volhouden. De tegenstand stortte in elkaar. Damme werd in augustus ingenomen, en Brugge gaf zich in november 1489 aan Maximiliaan over. Filips van Kleef, die de zijde van Brugge gekozen had, bood nog tot oktober 1492 weerstand.

Hendrik VI van Engeland had reeds op 3 april 1489 met Vlaanderen een handelsverdrag gesloten, waarbij hij de veiligheid van de Vlaamse zeevarenden waarborgde. Nadat moei-

lijkheden opgerezen waren, vernieuwden de Engelse koning en Maximiliaan het verdrag in 1496. Twee jaar vroeger hadden de Keizer en Karel VIII van Frankrijk vrede gesloten. Door bedoelde twee akkoorden ging het Vlaamse vissersbedrijf een grote bloei tegemoet²⁰¹.

In 1498 ontstonden wrijvingen tussen Sluis en de vissers van Slepeldamme. Het Vrije besprak op 16 mei „t verbot ghedaen by die van der Sluus den visschers van Slepeldamme van huer visch daer niet meer te moghen verco-pene, ende vanden welken verbode zy appelleerden”²⁰². Schepenen protesteerden op 11 juni te Sluis ten overstaan van de kommissarissen van de Hertog tegen het oktrooi, dat Sluis verkregen had „angaende den visschers van Coxide, ende Slepeldamme ende Heinke-werve”²⁰³. Daar het protest niets uithaalde, maakte het Vrije de zaak aanhangig bij de Grote Raad.

11. De vissersnering van Wenduine

Totnogtoe konden we in de statuten van het Brugse Vrije geen keure aangaende de zeevisserij vinden. We kennen wel de Keure van 1484, waarin de Proost van St.-Donaas het vissersbedrijf binnen zijn gebied reglementeerde. Dit reglement was feitelijk bestemd voor de inwoners van Wenduine, de enige parochie die, binnen de Heerlijkheid van het Proostse, aan de zee lag. Anderzijds viel de parochie Wenduine onder het oppertoezicht van het Vrije, zodat we mogen aannemen dat de bedoelde keure in grote trekken met het gewoonterecht van de vissers van de Vlaamse kust overeenstemde²⁰⁴.

RAB, Inventaris van het archief van de Proost-dij te Brugge, nr 1511, „Registre vanden ghedinghen vander vierschaer myns heeren sproost

van sinte Donaes in Brugghe”, 1481-94, f° 112vo-113vo.

„Cuere ende ordonnancien aengaende der neeringhe vanden weerden, stiermannen ende visschers ten Prooschen, ghemaect ende vernieut biden Heere ende byder wet vanden Prooschen, in voorderinghen vanden ghemeen oorboore int iaer duust vierhondert viere ende tachtentich.

1. Eerst dat van nu voordan niemende en gheoorlove weerd te zyne van eeneghen visschers of stiermans ten Prooschen, hy en zy proostlaet, souffissant ydonie, antierende de neeringhe, ende wuenachtich ter iuchte daer hy weerd wesen wille; ende zynder gheen proostlaten, of lettel suffissante die de neeringhe doen ende antieren willen, dat in dat cas, ende niet anders, zullen andre vreimde daer mueghen weerden zyn; maer dies zo zullen zy daer moeten commen te wuenene, ende aldaer iusticia-ble ende bedwinghelic wesen van allen zaken der neeringhe aengaende, ende ooc van allen zaken die zy daer doen zullen binnen der tydt dat zij daer weerden zyn, mids souffissanten zeker doende, voor de wet vanden Prooschen, vander somme van vichtich ponden grooten, ende ghelden alle ghebuerlike rechten, als zettinghe, pointinghe, assise van biere ende van wyne, ghelyc de upzittende laten, ende anders; ende zo wie hierof de contrarie dade, die zal verbueren tsestich ponden parisis, alzo wel de stierman die andere weerden name dan vander conditie voorscreven, als de ghuene die weerd wesen zoude, te wetene de tweedeelen den Heere, ende tderde den laten daert ghevalt.

2. Item dat elc stierman zal mueghen kiezen eenen weerd proostlaet wesende, of emmer vander conditie voorscreven, ende elc weerd en zal niet meer stiermans of gasten mueghen hebben dan drie, ooc upde boete van tsestich ponden parisis, te ghane als vooren.

3. Item dat nu voordan niemende vanden stiermans ten Proosschen en gheoorlove met huerlieder vissche, die zy vanghen zullen, te verzeylne of elders huerlieder visch te vercopene, dan te huerer yde daer zy ghecostumeirt zyn of te vaerne ende an te commene, in alzo verre als ses bekende copers van vissche ter voorseider plecke of ieghens hemlieden upt zand zyn omme huerlieder visch te copene; ende zo wie daerof de contrarie dade, die zal verbueren telker reyse tien ponden parisis, te ghane als boven; het en ware alleenlike dat zy verstaken by storme van winde, ende als dat ghebueren zal, so worden zy ghehouden danof verclaers te doene by eede, daer ende alzoot behoort.

4. Item dat ooc voordan elc stierman, naer dat hy ancommen zal zyn met vissche, ghehouden wort zynen visch uten boote upt zand te doen bringhene ter plecken, daermen de vercopinghe pleicht te doene, zonder dien voor zyn ancommen upt watre binnen bote te vercopene, ende dat ooc niemende vanden coopliden en gheoorlove hemlieden ande booten te doen zetene omme dien upt watre te copene, upde boete van drie ponden par. telken te verbuerne, alzo wel diene coopt als vercoopt, ende dat tinnene ter stont upde vreemde ende upde upwuenende by bedraghe naerder costume.

5. Item so wat stierman die eeneghe veynooten annemen zal ende voorwoorde met hemlieden maken, ende zynen veynoot oorlof ghave ende verstake uut zynen boote boven voorwoorde, ende zonder cause of zonderlinghe redene, dat de voorseide stierman telker reyse, ende alzo dicwile alst ghevalt, verbueren zal de boete van 20 lb par., danof de tweedeelen den Heere ende den laten, ende tderde der partie wien tonghelyc ghedaen wort; ende insghelycx by alzo dat eenich veynoot, die hem met eenen stierman besteid ende bescept zal hebben, schiede van

zynen stierman boven voorwoorde ende zonder consent of redelike cause, die veynoot zal verbueren 10 lb par., te ghane als vooren, ende tote dien zo zal partie beteringhe hebben van huerer scade ter discretie vander wet.

6. Item dat negheen stierman en ontfanghes anders veynoot, het ne zy dat de voorseide veynoot of veynooten hueren ouden stierman betaelt ende vuldaen hebben; ofte daer eenich stierman hierof ter contrarie dade, zo wort hy ghehouden den ouden stierman binnen drie weken, naer dat hy met hem ghevaren zal hebben, de penninghe up te legghene ende te vuldoene, upde boete van drie ponden par.; ende daer de voorseide stierman van dien noch in ghebreke viele, zo mach de voorseide oude stierman den anderen stierman ende den zelve veynoot daer vooren ter stont te wetten stellen, ende de zelve stierman ende veynoot, ghecondempneirt of emmer ghecontumaceirt zynde, zo zalmen den baerblycxsten van hem beeden daer vooren mueghen doen executeren in live of in goede, zonder van dien eenich wettelic berydt te verbeydene.

7. Item zo wanneer de voorseide stiermannen ende huerlieder veynooten ter zee varen, ende zy ancommen met huerlieder vissche, dat danne de ghuene diere eerst ancommen zal, ghehouden wort eenen van zynen knechten boven te zendene, ende te doen roupene over landt lancx den straten vanden dorpe 'hare copers hare', ende dat gheroupen, ende de coopliden buten den dunen zynde, dat danne de voorseide stierman eerst ancommen zynde vercopen zal, zonder eenich delay of te beydene deen naer den anderen, ende daer naer den naesten boot, dien ghelegghen an welke zyde dat zy, ende alzo voortwaert bliven gaende tot dien treyn al vercocht zal hebben, ende dan keeren by gheliker ordonnantie an dander zyde, ende zo wat stierman hierof de contrarie

dade, die zal verbueren telker reyse drie ponden parisis.

8. Item zo wanneer dat mer eeneghe cavelinghe houden zal van zetteghewanden, ende de voorseide stiermans daer toe ontboden zyn, dat elc ghehouden wort stappans ter voorseider cavelinghe te ghane, ofte eeneghen van zynen veynooten aldaer te zendene, ende alzulke cavelinghe als hem daer ghebuieren zal wel ende duechdelic te houdene ende ter stont sanderdaechs naer dat ghecavelt wort, up dat weder ende wint es, elc den anderen ghereedscepe te doene van huerlieder ghewanden te reedene ende te lecghene, aldaer zyn ghecavelde watre ghebuert zal zyn, ten fyne dat niemant cause en hebbe hem van dien te beclaghene; ende zo wie hierof de contrarie dade, die zal verbueren de boete van 10 lb par. also dicwile alst ghevalen zal, de twee deelen den Heere ende den laten, ende tderde der partijen wien tonghelyc ghedaen wort.

9. Item zo wat stierman ten Proosschen die ten haringhe varen zal, die zal ghehouden zyn, naer dat hy wedercommen es ende gherekent zal hebben, zyne veynooten te betaelne binnen zesse weken daer naer upde boete van drie ponden par.

10. Item dat gheene cooplieden ghemeene wesen mueghen upt zandt vanden incope vanden vissche, noch eeninghe maken onder hemlieden ieghens de visschers, upde boete van tien ponden par., also dickent alsment bevinden zal, ende dat gheen mande draghere meer veynoots hebben zal mueghen dan eenen, upde boete van zesse ponden par., die tinnene ter stont upde vreemde ende upde laten ende inwuenende by bedraghe naerder costume.

11. Item voort zo es gheordeneirt dat elc weerd alle weke, of emmer tallen tyden alst de stiermannen begheeren zullen, ghehouden zal zyn zynen stiermannen rekeninghe, bewys ende

betalinghe te doene vanden penninghen commende vander vercopinghe vanden vissche, zonder eenich langher vertier, ende omme datte te vulcommene, zo zullen de voorseide weerden suffissanten zeker ende boorchtucht doen ghelyc voorseit es, ende hemlieden vuldoen thender weke naer doude costume, upde boete van zes ponden par., in dien datter eeneghe clachte of quame.

12. Item voort zo es gheordeneirt dat niemant gheen visch nemen en mach upt zand, dan de weerd of zyn cleric, upde boete van drie ponden parisis.

Aengaende den vierlynlieden

13. Eerst so es ghekuert ende gheordeneirt dat van nu voordan negheenen stierman ten Proosschen en gheoorlove eeneghen vierlyneman of vierlynlieden in zynen boot te voerne, het ne zy dat de voorseide vierlyneman of vierlynlieden in brenghen elc inden boot daer hy varen zal, een rieme mede te roeyene, voort een baeclyne gheankert; eene keerne daertoe ghebakent ende leechankers omme huerlieder ghewant mede tantierne; ende tote dien zo zullen de zelve vierlynlieden ghehouden zyn te contribueirne, ende thelpn betaelne huerlieder avenant van alle ghemeene ende onversiene costen die den boot zouden mueghen overcommen; dies zal elc vierlineman zo wanneer datmen toghen ende staken zal, hebben zyn deel ghelyc een veynoot die up zyn deel vaert, upde boete elken stierman, die hierof de contrarie dade, van 40 lb par., ende vierlineman upde boete van 20 lb par., de twee deelen den Heere, ende tderde den laten als boven.

14. Item dat de zelve vierlinlieden die hem te Paesschen bescecept hebben of voordan bescepen zullen in eenen boot, zullen moeten bliven varende inden zelve boot ende metten zelve

stierman toot Paesschen daernaervolghende, zonder dat de voorseide vierlynelieden hemlieden zullen mueghen vervoorderen van ten haringhe te vaerne, of uut huerlieder boot te scheedene; ende waert by alzo dat yement vanden zelven vierlynelieden de contrarie dade ende hem vervoorderde ter harincvaart te bestedene, ende uut zynen boote vervreimde alzo voorseit es, dat danne gheenen stierman en gheoorlove den voorseiden vierlineman in zynen boot tontfanghene binnen diere iaerschare; den stierman die hierof de contrarie dade, upde boete van 20 lb par., ende den vierlyneman upde boete van tien ponden parisis.

15. Item zo wanneer datmen zetten zal om muelnare te vanghene ende anders, so zal elc vierlyneman hebben een alf deel toot sinte Maertinsmesse daer naervolghende zonder meer; ende zo wat stierman eeneghen vierlyneman meer ghave, dat ware upde boete van 20 lb par., ende den vierlineman diet ontvinghe, upde boete van 10 lb par.

16. Item zo wanneer datmen varen zal in houcvaerden, alwaert zo dat de stierman met zynen veynoten met eenen boote ter zee varende, eesde 8, 10, 12 linen of alzo vele als hy vermochte, so ne worden de voorseide vierline lieden niet gheoorlooft meer te eesene dan huerlieder vier lynen zonder meer; ende zo wie vanden stiermannen dat ghedoochde, die zal verbueren telker reyse dat ghebueren zal, de boete van 20 lb par., ende de vierlyneman meer eesende 10 lb par.; wel verstaende, alwaert ooc zo dat de stierman zyn ghewand niet vuleesen en mochte, nochtans zo zal de zelve vierlyneman gheoorlooft wesen altoos zyn vier lynen te vuleesene, up dat hy tees ghecrighen can zonder meer als vooren.

17. Item dat negheenen stierman van nu voordan en gheoorlove eeneghen tweelyneknecht in zynen boot te voerne met twee lynen, ten zy

dat de zelve tweelyneknecht inbringhe ende contribuere zulke costen in avenante als de vierlynelieden; ende dat niemend vanden stiermans en gheoorlove eeneghen knecht in zynen boot te voerne met eender lyne die boots upbringen; ende zo wie hierof de contrarie dade, dat ware upde boete, te wetene den stierman diese voerde, van tien ponden parisis, ende de ghueene die zulke knechten zonde of toebehoorde, upde boete van zes ponden par.

18. Item dat ooc negheenen stierman gheoorlooft en worde eeneghen man in zynen boot voordeel te ghevene, anders dan de zelve stierman gheven wille uut zyns zelfs buerse, upde peyne ende verbuerte van 10 lb par. telker reysen dat gheschiede.

19. Item dat negheen veynoot die de stierman in zyne absentie in zyne stede stellen zal, en gheoorlove meer proffyts of voordeels te nemene dan dandre veynooten vanden zelven boote, anders dan hem de stierman wiens stede hy bewaren zal, gheven zal willen uut zyns zelfs buerse, ooc upde verbuerte van tien ponden par. als vooren."

Tot zover de oorspronkelijke tekst van de keure die in 1484 orde schiep in het bedrijf van de waarden, stuurlieden en vissers van Wenduine. Hieronder zullen we de 19 artikels samenvatten en commentariëren. We herhalen echter niet meer de boete die bij elke overtreding gesteld was. Het valt op dat van de meeste boten 2/3 aan de Proost, en 1/3 aan de parochie Wenduine toekwam.

1. Om in het Proostse het waardschap van de vissers te mogen waarnemen, moest men proostlaat zijn, bekwaam geacht worden, in het vissersbedrijf thuis zijn, en te Wenduine wonen. Indien men geen of niet genoeg proostlaten vond, die het bedrijf wensten uit te oefenen, eerst dan mochten vreemden als waard op-

treden. Deze moesten aan de volgende voorwaarden voldoen: te Wenduine komen wonen; zich onderwerpen aan alle verplichtingen betreffende de vissersnering; tegenover het Proostse een borgsom van 50 pd. gr. stellen; alle belastingen en accijnzen betalen zoals de andere proostlaten.

2. Iedere stuurman kon zijn waard kiezen. Iedere waard mocht ten hoogste drie stuurlieden onder zijn hoede nemen. In paragraaf 7 zagen we dat te Wenduine omstreeks 1450 de gewoonte opkwam dat de stuurlieden zich in groepen van drie verenigden.

3. Het werd aan de Wenduinese vissers verboden met hun vangst naar een andere aanlegplaats te zeilen en die daar te verkopen. Zij moesten die te Wenduine aanvoeren, maar voordat de visverkoop aanving, moesten tenminste zes bekende vishandelaars op het strand aanwezig zijn. Alleen een storm gold als voldoende reden om te 'verzeylen'.

4. Bij zijn aankomst te Wenduine mocht een stuurman niet beginnen zijn vis te verkopen, voordat hij zijn vangst uit de boot op het strand gebracht had, nl. op de gewone verkoopplaats. Ook een vishandelaar mocht niet proberen aan boord vis te kopen.

5. Wanneer een stuurman met een vennoot akkoord gemaakt had, dan mocht hij die niet zonder geldige reden ontslaan. Anderzijds een vennoot, die bij een stuurman ingescheept was, mocht het akkoord niet zonder geldige reden verbreken. De benadeligde partij kreeg vergoeding.

6. Een stuurman mocht geen vennoot in dienst nemen, die nog niet helemaal met zijn vroegere stuurman afgerekend had. Indien een stuurman zoiets deed, dan moest hij de vorige stuurman binnen drie weken voldoen. Zoniet mocht deze laatste de bedoelde stuurman en vennoot vóór de rechtbank brengen. Indien de betrokken

twee personen na de veroordeling nog niet betaalden, dan mocht hij beslag leggen op de persoon en het goed van degene die de grootste schuldige bleek te zijn.

7. Wanneer een boot met vis uit zee aankwam, dan moest de stuurman die eerst aanlandde, een scheepsjongen naar het dorp zenden om in de straten te roepen „kopers, hierheen”²⁰⁵. Zodra de handelaars op het strand stonden, moest de eerst aangekomen stuurman dadelijk zijn vangst verkopen, daarna de boot naast hem die als tweede gestrand was, vervolgens de boot die aan de andere zijde lag, en verder gaan totdat de gehele rij afgewerkt was.

8. Wanneer te Wenduine de plaatsen verloot werden, waar men op het strand mocht visnetten opstellen²⁰⁶, en de stuurlieden ontboden waren, dan moesten ze dadelijk daarheen gaan of een van hun vennoten zenden, en de hen toegevallen kavel aanvaarden. Indien het weder het toeliet, moesten de stuurlieden de volgende dag elkaar helpen bij het plaatsen van hun vistuig, elk in zijn sektor van de zeeoever.

9. De stuurman die op verre haringvangst ging, moest zijn vennoten betalen binnen zes weken, nadat hij teruggekeerd was, en met de waard afgerekend had.

10. Het was aan de kopers verboden om, voordat de visverkoop begon, het onder elkaar op een akkoordje te gooien. Een mandedragers mocht niet meer dan één vennoot bedienen.

11. Iedere waard was verplicht om elke week, of telkens als de stuurlieden het vroegen, de rekening van de visverkoop voor te leggen. Om dit te kunnen doen, moesten de waarden, zoals boven gezegd, een voldoende waarborg gesteld hebben, en de stuurlieden, naar de bestaande gewoonte, telkens op het einde van de week betalen.

12. Niemand mocht van het strand vis meenemen tenzij de waard of zijn klerk.

Uit de tekst van de bovenstaande 12 artikelen, die de betrekkingen tussen de waarden, stuurlieden en vennoten regelden, kan men moeilijk afleiden in hoeverre bestaande toestanden bevestigd werden, of nieuwigheden ingevoerd werden. Toch nemen we aan dat de volgende zaken zeker vóór 1484 te Wenduine bestonden: a) op het strand was er een overeengekomen plek waarop de vissers aanlandden en hun vis verkochten; b) in de dorpskom verbleven gedurende het visseizoen steeds enkele kopers; c) het was de gewoonte dat de waarden hun stuurlieden op het einde van de week betaalden; d) te Wenduine beoefende men reeds lang de strandvisserij door middel van staaknetten; elke stuurman met zijn vennoten kreeg een afgebakend deel van de zeeoever.

Nu volgt het reglement betreffende de vierlijnmannen, nl. de schippers die in zee vier vislijnen uitzetten, en de tweelijnknechten, nl. de scheepsjongens die twee lijnen gebruikten.

13. Wanneer een stuurman een vierlijnman aanvaardde, dan moest deze laatste het volgende gerief aan boord meebrengen: een roeiriem; een baaklijn voorzien van een ton en legankers om hun visgerief te kunnen gebruiken²⁰⁷. De vierlijnman moest daarnaast zijn deel betalen in alle gemeenschappelijke en onvoorziene onkosten van de boot. Bij de verkoop van de vangst kreeg hij zijn deel zoals een andere vennoot.

14. De vierlijnman die zich op Pasen of daarna liet aanmonteren, moest tot de volgende paasdag op dezelfde boot blijven varen. Hij mocht dus niet binnen deze termijn naar de haringkampanje trekken of anders zijn boot in de steek laten. Anderzijds was het een stuurman niet toegelaten zulke vierlijnman binnen de bedoelde periode aan te werven.

15. Wanneer men gerief uitzette om molenaars

of andere vis te vangen, dan kreeg de vierlijnman een half deel tot de daaropvolgende 11 november.

16. Wanneer men op hoekvaart trok, en de stuurman op zee 8, 10, 12 of mogelijks meer vislijnen aasde, dan mocht toch geen enkele vierlijnman meer dan vier lijnen azen. Indien echter de stuurman niet al zijn visgerief van aas kon voorzien, dan mocht de vierlijnman toch altijd zijn vier lijnen azen, als hij het nodige aas kon vinden.

17. Een stuurman mocht geen tweelijnknecht aannemen, die niet zijn deel in de onkosten bijdroeg, ook geen enkele knecht die een lijn meebrengt waarmee men boten kan opbrengen.

18. De stuurman mocht aan geen enkel bemanningslid een groter aandeel geven dan hij tevoren bepaald had.

19. Wanneer een stuurman zich tijdelijk door een vennoot liet vervangen, dan mocht deze laatste geen groter aandeel krijgen dan de anderen.

De laatste zeven artikels leren ons heelwat over de manier van vissen. De Wenduïense vissers beoefenden vooral de „cleene neeringhe”, nl. nu eens de hoekvaart, dan weer het strandvissen. Het kontrakt tussen de stuurman en zijn vennoten liep van Pasen tot Pasen. Elk bemanningslid moest bijdragen tot de uitrusting van de boot. De Keure van 1484 deelt ons jammer genoeg nergens mede welk tipe boot de vissers van Wenduine toen gebruikten, en hoeveel koppen de bemanning gewoonlijk omvatte. Uit het geheel menen we tenslotte te mogen afleiden dat Wenduïne zich omstreeks 1485 niet veel op de 'grootte neringhe' toelegde.

De boven gepubliceerde keure werd op zondag 15 mei 1485 na de hoogmis te Wenduïne voorgelezen. Degenen die opmerkingen wensden te maken, mochten die schriftelijk voorleggen. Op 11 juni vroegen Lamsin Meeus en

andere stuurlieden de afschaffing van artikel 3, dat ze strijdig met hun belangen achtten. Het bedoelde verbod bleef echter behouden²⁰⁸.

12. De strandvisserij wordt gereguleerd

De rivaliteit die in het derde kwart van de 15de eeuw tussen Oostende enerzijds, en Nieuwpoort en Duinkerke anderzijds bestond, en die vooral in de burgeroorlog van 1488 tot uiting kwam, viel neer omdat Maximiliaan Vlaanderen weer helemaal onder zijn gezag gebracht had. Wat meer is, de genoemde drie havens begonnen op het gebied van de visserij en de handel een gemeenschappelijke politiek te voeren. Zo zien we dat vertegenwoordigers van de drie steden in september 1499 met handelaars uit Rouen een kontrakt sluiten om aan dezen 60 last kaakharing te leveren²⁰⁹.

Er ontstond ook samenwerking met Zeeland. Het gebeurde immers vaak dat Vlaamse vissers, die naar de Deense visgronden voeren, wegens het slechte weer verplicht werden een Zeeuwse haven aan te doen. Ook haalden ze vooral uit Zierikzee het moer- of zelvout, dat ze nodig hadden voor het kaken²¹⁰. Duinkerke, Nieuwpoort, Oostende en Sluis sloten een overeenkomst met Vlissinge, waardoor de haringbuizen van de genoemde steden bij storm in elkaars havens mochten schuilen, zonder verplicht te zijn hun vangst te verkopen of te verstampelen²¹¹.

Ondertussen was te Wenduine de Keure van 1484, vooral tengevolge van de oorlog tegen Maximiliaan, in verval geraakt. Verscheidene vissers van Wenduine lieten zich liever aanmonsteren voor het meer lonende, grote haringseizoen, en eerst omstreeks 11 november kwamen ze terug om voor Wenduinse stuurlieden in de kleine nering te werken. Deze toestand dreigde het vissersbedrijf van Wenduine ten onder te brengen.

Daarom publiceerde het Proostse op 11 april 1500 een ordonnantie bestaande uit vier artikels, die we hier eerst kort samenvatten : 1. er werd een zware boete gelegd op een stuurman, die nog een Wenduins visser als boven bedoeld zou laten inschepen; 2. de bemanning van een boot werd beperkt tot twee vierlijnmannen en een tweelijman; 3. sleepnetten mochten niet meer gebruikt worden 4. het werd aan de Wenduinse vissers van de kleine nering verboden het beroep van mandedrager uit te oefenen :

„1. Omme dieswille dat men over langhe tyden binnen dorpe van Wendune, twelke princepalic ghefondeirt es upde visscherye, gheuseirt heift dat de veynoots die gheploghen zyn ter cleender neerynghe te vaerne, hemlieden besteden ten corve of ten harynghe te vaerne, ende alst comdt ontrendt Sinte Maertinsmesse dat zy danne commen, ende wedre anghenomen worden byden stierlieden van Wendunen, welcke maniere van doene ghecauseirt heift de gheheele bedervenesse vander voorseyde cleender neerynghe.

Ten fyne dat de voornoemde stierlieden te bet an veynoots gheraken moghen, zo eist dat men beveilt van sheeren ende der wet weghe van den Proosschen dat niemandt, wye hy zy, en gheoorlove van nu voordan eeneghe ghezellen die also ten corve of ten harynghe ghevaren zullen hebben, als zy wedre uter reyse commen zullen zyn, anne te nemene noch met hem te laten varene ten voorseyder cleender neerynghe, upde boete van tzechtich ponden parisise telcker reyse, dheen derde den Heere, tander derde der kerke, ende flaste derde der guchte van Wendunen.

2. Voort dat van nu voordan gheen stierman en gheoorlove meer dan twee vier lynen te voerene, ende ooc niet meer elcken stierman dan een knechtkin met twee lynen, up ghelycke

boete diemen also wel innen zal upden stierman, als up de ghone die ter contrarie doen zal.

3. Voort dat van nu voordan gheen stierman en gheoorlove eeneghe knecht meer slepers te ghevene up ghelycke boete.

4. Voort dat van nu voordan niemendt, die ter cleender neerynghe ghevaren heift, inwonende zynde van Wendunen, mandraghere en worde up ghelycke boete, de welcke men zondre eeneghe dissimulacie heerlicke innen zal upden ghonen, die bevonden zyn zal de contrarye doende"²¹².

Op 11 december 1503 kwamen gezanten „van den smallen steden vanden Westlande” naar Brugge, en verklaarden dat ze „up t stic vanden visschers ten haringhe” een bepaald reglement wilden invoeren. Als gevolg daarvan ontbood het Vrije op 19 december „diversche visschers van Heys ende van Walravencide... omme huerlieder advis te hebbene up zekere artielen, byden ghedeputeerden vanden smallen steden der wet vanden Vryen overghegheven”. Het Vrije, Brugge en afgevaardigden „vanden smallen steden van der zee” konfereerden vervolgens op 26 december nogmaals „up t stic vanden visschene van der zee”, en uit hun vergadering van 14 januari 1504 blijkt dat het ging om de kwestie „van der neeringhe vanden smallen visscherien ter zee”²¹³.

De bespreking die het Vrije in april hield met vissers uit Heis, brengt meer licht in de discussie. De schepenen spraken met hen „angaende der staecvaert ende der pyncvaert”²¹⁴, daerof hemlieden de steden van Oosthende, van Dunkerke ende andere zekere beclaghende waeren”²¹⁵. We zagen reeds in paragraaf 11 dat het Proostse in 1500 verbood sleepnetten te gebruiken, ongetwijfeld omdat zulke netten veel visbroed vernietigden. Om die reden geloven we dat het, in de bedoelde discussie tussen de zeesteden en de kleinere vissersgemeenten, ging

om het vissen met sleepnetten langs de Vlaamse kust. Vandaar het bezwaar van de kuststeden.

De betwisting tussen Sluis en Slepeldamme kwam opnieuw te berde. Afgevaardigden van het Vrije reisden op 17 december 1503 naar Brussel wegens het proces „vanden visschers van Slepeldamme ieghens die van der Sluus”²¹⁶. Het Vrije hield die zaak verder in het oog, en zond in 1505 Filip Cabilliau, deurwaarder van de Raad van Vlaanderen, „ter Sluus ende inde prochye van Heynkerswerve, omme hem te informerene van zekere attemptaten ghedaen by die van der Sluus ende andere angaende der vrie visscherie van Slepeldamme ende Cocxide”²¹⁷.

We kunnen ons moeilijk voorstellen welk recht op de visaanvoer te Slepeldamme de stad Sluis opeiste, aangezien Anthonis de Baenst in de bewuste periode het recht op de visverkoop aldaar bezat. Dit blijkt uit twee teksten: **1.** A. de Baenst verkocht in 1505 een rente van 2 1/2 pd. gr., „hypotheque sur ung son fief en la paroisse de Coxide, contenant le droit du min du poisson arrivant a Slepeldamme”²¹⁸; **2.** in 1507 een rente van 2 pd. gr. gesteld op 2 G 200 R land en „le myn du poison gissant en la paroisse de Hannekinswerve ou mestier d Ardembourg, en ung lieu nomme Slepeldamme”²¹⁹.

Tussen Holland en Vlaanderen vlotte de samenwerking in het vissersbedrijf niet, omdat de Hollanders niet wilden dat haring van de 'voorvanc' geakaakt werd. De konkurrentie leidde tot misbruiken inzake de kwaliteit van de haring en van de gebruikte tonnen. Het Landsbestuur publiceerde in 1509, 1510 en 1511 ordonnanties om de onwettige verkoop van verse en geakaakte haring op zee te beteugelen, en om het gebruik van te kleine en niet-gemerkte tonnen te verbieden²²⁰.

Ondertussen was het hoog tijd geworden dat de overheid optrad tegen erge misbruiken in het strandvissen. Het Landsbestuur raadpleegde eerst de steden Nieuwpoort, Oostende, Blankenberge, „ende andere up de zeecosten gheseten hem des verstaende”, o.a. Wenduine in 1509. Het Proostse ontbood toen immers „eenighe stierlieden ende andere van Wendunen... omme thoorne tadvys vanden netten, daer mede zy vanghen muelenaers ende tonghen”²²¹.

De ordonnantie van 20 april 1510 stelde vooreerst vast „hoe dat van ouden tyden de zeevisschers ende andere hebben binnen zeker lancx den zeestroom ende zeecosten van Vlaendren, ghewoenlyck zyn gheweest huere netten te hebben — als seynders cuulx, schuttersnetten ende andere packersnetten²²² — van der wydde van den masschen drie dumen²²³ of meer ende niet nauwere, also wel in de steerten ende cuulen van den voorseide netten als vooren, naer de oude usance van den selven lande van Vlaendren, desen niet ieghenstaende diversche zeevisschers ende andere hebben binnen zekere iaeren herwaerts, gedurende die laetste oirloghen ende sichtent, hemlieden vervoordert te makene, doen maken ende breyden zekere nieuwen netten, vele nauwere van maesschen dan men hier voirtyts gewoonlic es geweest te useren, daermede zy ghevischt hebben ende noch visschen daghelycx, ende slepen up t' vlacke watere tot up t' zeesant al langs den water, also naer als zy connen, t' welcke ongeoirlooft es, ghemerct dat de voirseide netten vele nauwere zyn dan die plochten te zyne, destruerende ende bringhende te nyeuten t' cleen visch ende t' gru²²⁴, dat nyement en comt te proffycete, midts dat zy dat wechwerpen uutten hueren netten in groote menichte, als niet dienende”.

Dit betekent dat de netten, die de Vlaamse vissers door het strandwater sleepten, volgens het bestaande gewoonterecht, mazen met ten

minste 42 mm zijde moesten hebben; dat sommige kustbewoners van de oorlog tegen Maximiliaan gebruik gemaakt hadden, om netten met nauwere mazen in voege te brengen. Het Landsbestuur beval de Raad van Vlaanderen het volgende reglement af te kondigen: het is voortaan verboden „eenighe oude ende schuttersnetten die nauwer ofte hinger zyn dan zy behoiren” te gebruiken; men moet die „terstont schueren ende te nyeuten doen, makende of doende maken andere nyeuwe netten van den wydde van vier duymen elcke massche ende niet nauwer”; bij elke overtreding betaalt men een boete van 100 pd. par., en worden de netten in beslag genomen”²²⁵.

We veronderstellen dat het schepenkollege van het Vrije dadelijk de tekst van de ordonnantie van 20 april 1510 naar zijn kustgemeenten gestuurd heeft, en in de daaropvolgende zomer op de verscheidene stranden controle uitgeoefend heeft. Op 13 september besloot het Proostse een onderzoek in te stellen bij „die van Wendunen up tfait vanden visschers anghaende de wythede vanden maesschen van huerlieder netten volghende zekere voorgheboden myns gheduchten Heere”²²⁶.

In 1511 ontstond opnieuw een betwisting onder de Vlaamse vissers. Op 5 februari handelden gezanten van het Vrije „met die van Heys” en met „die van Brugghe”, over het naedeel dat „eeneghe smalle steden up den zee-cant hadden, by dat die van der Nieupoort 10 gr. min gaven van sheeren ghelde up elc last harincx dan de voorseide andere steden”. De genoemde partijen spraken op 6 mei met Damme „up t stic van sheeren ghelde, daerof die van der Nieupoort vercreghen hadden octroy, omme maer van vulghepacten haringhe te betaelne 2 s. 6 d. gr. van den laste, daer men ten Damme betalen moeste also vele als was die niet vulpact”²²⁷.